

V HRIBIH

Lojz Kraigher

I

Nenadoma sem se zbudil iz dremavice. Nekje je bil počil strel, ki mi je še donel v ušesih. Hip nato je zarezgetalo nekaj posameznih, preplašenih rafalov. Potem tišina — tišina v čudovito lepi zimski noči...

Kje se nahajam? Kakšna bajna razsvetljava! V pravljlično lepem, zasneženem šotoru sedim — na pol ležim — popolnoma oblečen — in ne vem...

V noge me zebe — po vsem telesu, prav v kosti me zamrazi — pomanem si premrli roki — in se zagledam navzgor v višino, v neskončno višino — kakor v začaran svet v neznano lepi, tuji luči...

Teater? — Ali gledam pravljico? Ali jo živim?

Mraz, ki me stresa, je zelo resničen, kar nič pravljičen.

Polagoma sem se osvestil — in se spomnil...

Hm — nevarna pravljica — vse preveč zamotana pravljica... Ali se boš izmotal iz te težke pravljice, Gorečnik?

Velike, močne, prav od tal navzgor s košatim vejevjem obraščene, lepe smreke so tvorile moj šotor — v tej bajni nočni razsvetljavi prav zares pravljičen šotor. Iglíčaste veje so bile na debelo obložene s svežim, belim snegom, upognjene pod težo lepo zaokroženih blazinastih plasti. Skozi odprtine med vejevjem je motno odsevala zasnežena okolica. Strmina v hrib navzgor. V bližini posamezna drevesa, više gori gozd, ki se je izgubljal v megli. Strmina v hrib navzdol, kjer se je niže spodaj začenjalo položnejše pobočje. Na levi gozd, na desni bolj redko drevje, po sredi gaz, po kateri sem bil zjutraj pridrvel — spehan in zasopljen — zadel z nogo ob kamen, ki se je skrival pod belo odejo — treščil kakor posekano deblo v sneg in obležal brez moči — sopihajoč: Kaj zdaj? Kam zdaj?

»Pridi, tovariš, pridi!« mi je bil zaklical od zgoraj Jakšič, eden izmed drugov v teh zadnjih štirinajstih dneh. »Vsi so že daleč spredaj. Skozi gozd bežijo v strmi vrh — najbrž na vrh. Izgubila jih bova, pa bova sama tavalala... Mudi se!«

»Pridem! Pridem!« sem mu odgovoril in se ozrl navzgor za njim. »Kar pojdi, Jakšič, nič ne čakaj — se že privlečem za teboj.«

S težavo sem se vzdignil, pobral svojo aktovko in si otepel sneg z obleke. Napravil sem korak naprej in se zopet ozrl navzgor v str-

mino. Jakšič je bil izginil. Bil sem zadnji. Nikogar več ni bilo za menoj in ne na levi in ne na desni.

Kaj naj storim? Saj ne morem dalje. Ne dohitim jih več.

Pa sem se spomnil: Pred nekaj minutami, ko sva še stopala drug za drugim, mi je rekel Jakšič in pokazal na desno:

»Hribovšek je padel.« In čez čas, ko se je spet oziral tja na desno in oprezal, ali bi koga videl: »Hribovska ne vidim več. Ali je že više zgoraj? Ali se je kam zavlekel? No — požuriti se morava.«

Zdaj sem se oziral tja na desno, navzgor, navzdol — oprezal, če bi vsaj Hribovska zagledal — nič. Vse prazno. Nikjer nikogar. Tišina vsepovsod. Streljanje je utihnilo. Nobenih glasov iz vasi tam spodaj.

Ogledal sem si svojo bližnjo okolico. Tik mene se je dvigala v nebo skupina mogočnih smrek kakor ogromen smrečji stožec. Majhna odprtina je zijala iz zasneženega vejevja naravnost vame. Mehanično, brez misli sem stopil blizu in razgrnil smrečje. Sklonil sem se in pogledal med drevesa. — Hoj! sem vzkliknil sam pri sebi, saj to je čudovito skrivališče! Kakor nalašč za nebogljenca z bolnimi nogami. Tu si odpočiješ in preudariš, kako in kaj in kam in kdaj! Za onimi ne moreš. Dohiteti jih ne moreš. Ali hočeš z njimi dirkati po gozdu v teh strminah, po skalah, ob prepadih? Ali moreš tekMOVATI z mladimi za svojo glavo, za življenje?

Med smrekami, v sredini je bil prazen prostor. Tam se je dvigal nizek štor — širok, zelo pripraven sedež. Tu so bili nažagali in posekali mogočno smreko. Kam so jo zvrnili? Na severovzhodno stran, seveda. Tam je strma goličava in više gori gozd. Na to stran ni motila odprtina. Zdaj ni bilo več nobene odprtine. Veje so se od obeh strani razrasle in se strnile, da so zaprle odprtino. Na desni, na zahodni strani se vzpenja steza v hrib. Na jugu smrečja steza proti vzhodu. Kdor je prišel okoli skupine smrek, ni mogel videti v notranjost, ker jo je lahko obšel samo na spodnji in desni strani. Na levi in gornji strani je bil svet prestrm za obhod. Odprtina ni motila onega, ki si je bil tu uredil skrivališče.

Truden sem bil, upehan, sedel sem na štoru. Komaj nekaj minut je minilo, kar je bil padel zadnji strel — pa sem le za hip pozabil na svoj nerodni položaj in se nasmehnil sam pri sebi:

Idila nad vasjo. — Tu sta si pripravila skrivališče zaljubljenca, ki jima družbene razmere v vasi niso nudile bolj primernega sestajališča. Prebrisan vaščan, ki bi po naključju iztaknil prostorček med temi smrekami, bi majčkeno pomislil, nozdrvi bi mu zatrepetale, čelo bi se mu nagubalo in oči bi se mu zaiskrile v porednem smehu:

»Ohoj, seveda: Smrečje, goličava, gozd — to je Selanov svet. Tukaj sta se torej shajala... Vidiš, vidiš — še jaz jima nisem bil prišel na sled...«

Poskočil sem. Streljanje se je zopet oglasilo — z desne, od zahoda. Prisluhnil sem... Zdelo se mi je, da mora biti vsaj pol kilometra daleč. Po cesti prodirajo. Proti Krvavim pečem — bi sodil — kaže smer. Ko je streljanje zopet zamrlo, sem prisluhnil navzdol proti vasi. Nobenega glasu ni bilo slišati od tam. Ali niso udrli v Purkarče? — To bi bila nevarnost zame. Če so v vasi in če izvedo, da se je bila vsa brigada zapodila naravnost v hrib — in če bi zdaj prodirali za njo — bi morali priti tukaj mimo... Nemogoče, da bi ne pogledali sem noter — da bi kdo ne sunil s puško in bajonetom med vejevje, morda še od več strani... Ali pa bi preluknjali skupino smrek, ki je na vsak način sumljiva kot možno skrivališče, s celim rožnim vencem svinčenih brizgov iz brzostrelnice. Ali bi imel čas, negoda, da bi tedaj še izmolil in domolil svoj zadnji rožni venec, ki si ga bil molil zadnjikrat... Kdaj je to bilo? — Saj je že morda minilo šest polnih desetletij, kar si ga bil molil brez vse pobožnosti, brez vsake zbranosti, morda že tedaj brez vere, ko vas je mati priganjala, da ste ga večer za večerom kleče molili. Pa si bil nestrpen — ali se še spominjaš? — ker se ti je mudilo k igram v temni veži — in si brcnil brata, ki ti je molil prepočasi — v nogo si ga bil brcnil, v levi gleženj, da je zatulil od bolečine — in je bilo rožnega venca v tistem hipu konec... Mati pa je bila dvignila vekajočega Janeza in ga nesla v posteljo, poklicala zdravnika, pripravila svinčeno vodo za obkladke... Brat Janez je ležal nekaj tednov v postelji in trpel bolečine zaradi tvoje nestrpnosti, negoda, in zaradi tvoje nagle jeze... Zdaj pa, Blaž Gorečnik, zdaj pa vidiš, kako se vse maščuje na tem svetu. Brat Janez je bil tedaj prenašal rožni venec, bolečino in svinčeno vodo. Ti pa prejmeš zdaj zato svoj rožni venec svinčenih krogel, ki te bodo od vrha do tal preluknjale in napravile rešeto iz tebe, ki bo cedilo — in ne samo cedilo — ki bo brizgalo iz tebe tvojo gorko kri, da se boš brez matrine božajoče roke precedil v curkih in potokih s tega sveta na oni svet...

Ko da bi me bilo sunilo svinčeno zrno v srce, sem bil poskočil in si natanko ogledal prostor, tla in smrečja debela, štor in korenine, snežene kupe in stene krog in krog. Preudarjal sem in se po dolgih prerekanjih sam s seboj nazadnje le odločil, kako si uredim, da bom udobno in varno ležal. Odstranil sem suhe veje, ki so prepredale izbrani prostor za ležišče. Namestil sem jih ob stenah med vejevje tako, da bi še bolj ovirale razgled v notranjost skrivališča in me ob-

enem ščitile. Važno je bilo — če bi prišli mimo — da bi me ne zaslutili, ne zavohali, ne videli — in da bi bil vsaj za silo varen pred slepimi vbodljaji z bajoneti in pred brizgi iz brzostrelnice. — Hm... Varen? — Vsaj za silo varen? — Kako daleč varen? — Pred svinčenim rožnim vencem — pred tvojim zadnjim rožnim vencem, ki bi ti ga izmolil Nemeč? — Sam sebi sem se zasmel: Ali res ne verjameš prav nič več — še v nemški rožni venec ne verjameš več?... Ne budali, Blaž Gorečnik! Napravi, kar je treba! Zavaruj se! Samo — za božjo voljo, ne budali v prazno!

Zopet sem sédel in premišljal. Oblečen sem bil civilno. Dolge hlače, mestna zimska suknja, mestni čevlji, klobuk in šal okrog vratu... Ali naj ležim na golih, zasneženih, mokrih tleh? — Hitro sem se odločil in si narezal smrečjih vej, sneg iztepel iz igličevja, švrkal z njimi po suhem deblu, da sem otresel mokroto z njih; potem sem jih nastlal po tleh in si pripravil iz njih ležišče. Pa sem spet obstal, premišljal in se praskal z nohti pod spodnjo ustnico... To bo preveč vidno! — Ozrl sem se naokrog in se odločil. Previdno, zelo previdno, počasi in premišljeno sem si odrezal nekaj večjih, košatih vej in skrbno pazil, da se ni osula snežna odeja z njih. Prislonil sem jih ob steno... Z njimi se ležeč pogrnem, da me pokrijejo in skrijejo očem.

Za zdaj sem bil zadovoljen sam s seboj — pa sem se naenkrat zavedel, da me prsti na nogah že kar skelé od mraza in da sem tudi drugače ves prezebel. Začel sem skakati in topotati z nogami. Nato sem se umiril, pričel z globokimi počepi, z odločnimi sunki rok navzgor, naprej, na obe strani, navzdol — štiridesetkrat — pa še štiridesetkrat — in še nekajkrat... Zasopihal sem se in se utrudil. Moral sem odnehati in sestiti na svoj štor.

Ali bi se malce vlegel na to ležišče iz smrečja, komaj postlano in zrahljano, bržkone še mokro? Le kar! Nobene izbire nimaš. Aktovko si podložiš za vzglavje. — Odprl sem jo in pogledal vanjo. Le najnujnejše potrebščine sem imel s seboj — in košček kruha, košček trdega parmezana... Jesti? Ne! Nobene lakote nisem čutil. — In sem legel, zatisnil oči in čakal...

Strel. En sam posamezen strel.

To je bilo bliže kakor prej. Mogoče iz vasi tu spodaj. — Ali so vseeno Nemci v Purkarčah? — Zakaj pa ne? Ali imaš v resnici kaj povoda, da bi dvomil o tem? Narobe! Če so naši vsi odšli iz vasi — kdo pa bi bil mogel Nemcem braniti, da bi ne udrli v vas, če so jo že enkrat naskočili? — Morebiti pa so bile zaregljale zjutraj strojnice na cesti spodaj in ne že tik vasi... Mogoče, res, zelo mogoče. Zaregljale so bile na naše izvidnike in zdaj prodirajo od obeh strani na-

vzgor. Na zahodu po cesti in proti vrhu Mokrcá — in na vzhodu... Ne, od leve ni bilo slišati streljanja. V vasi pa so prav gotovo. Ta zadnji strel se je bil razlegel iz vasi tu doli. — Vzpel sem se na roke in oprezal skozi smrečje navzdol po gazi. — Ne! Naravnost v to strmino ne morejo prodirati. Če so se naši zgoraj zbrali v bojno vrsto, bi kar kosili Nemce, ko bi jih hoteli tu zasledovati. — Vse pobočje navzdol je bilo prazno, kakor izumrlo.

Zopet sem se vlegel in pritisnil lice na hladno usnjato aktovko. Pogled pa mi je vseeno ošinil moje odrezane, zasnežene veje, mojo odejo za slučaj napada.

Ne, tovariš, tu notri si lahko skoraj brez skrbi. Tukaj te ne bodo iskali Nemci.

In sem bil zaenkrat kar zares — nenavadno miren. Nobenega strahu ni bilo v meni. Nič mi ni prišepetavalo, da bi mi grozila od kod nevarnost. — Ali sem bil tako silno vdan v usodo? Ali sem bil tako zelo pripravljen na vsakršne različne možnosti? — Ne vem. Mirno sem čakal, kakor da je ves program že vnaprej določen in da se mora vse lepo razviti — in da mora biti konec v vsakem primeru dober... V vsakem primeru, praviš? — Torej tudi — v primeru, da ne bo prav dober? — Kaj pa, če bi bil kar — slab — in prav nič dober? Narobe: — Kaj pa, če bi bil tvoj konec zelo nesrečen in silno slab? — Ne onegavi, motovilo! Prazne marnje! Muhe! November ni ugoden čas za muhe. Nikar ne lovi muh! Nobene ne ujameš, muholovec! — Prigrizni košček sira in košček kruha! Homeopatičen porcijonček! Varčevati moraš s svojo bogato zalogo. Kdo ve, kdaj odrineš dalje? Kaj veš, koliko časa boš moral še zdržati ob tem koščku kruha s sirčkom — in ob snegu — in ob smrečjih iglicah?... Pa mi ni šlo v slast. Nobene lakote nisem čutil. Kar spravi, Blaž Gorečnik! Ponoči ti bo morda bolj dišalo.

Nenadoma sem prisluhnil... To so stopinje...

Človek se je bližal od vasi navzgor, kmečki človek v žemperju, brez suknjiča. Roki ji tiščal v hlačnih žepih in se ostro oziral naokrog, oprezal kakor ogleduh. Mehko, komaj slišno so se mu ugrezali škornji v sneg. Pod mojim skrivališčem se je ustavil, napeto gledal navzgor v strmino — in krenil na levo, po stezi proti vzhodu. Moje skupine smrek — kakor da je sploh ni videl. — Kak skrivač bo. Morda — beli! Počasi je stopal dalje in izginil za drevesi, kjer se je pobočje zaokrenilo proti severu. Dolgo sem oprezal in čakal, če se bo vrnil — pa ga ni bilo nazaj.

Bil je človek srednjih let. Ali je bil domačin? — In ni poznal skrivališča v mojih smrekah? — Morda res ne, ali se pa ni domislil. —

In zakaj mi še na misel ni prišlo, da bi ga bil poklical in nagovoril? — Kaj pa bom tu gori čisto sam? Ali nisem bil že sklenil, da se vrnem na večer, če bo le količkaj kazalo, v vas na številko četrto, kjer smo teh zadnjih nekaj dni prebivali in nam je stara gospodinja kar rada dajala nekaj hrane? — No, če pojdem dol, je bržkone bolj pametno, da razen gospodinje in malega hlapčka nihče v vasi zame ne ve. Skri-val bi se morda v hlevu ali na skednju in hlapček bi mi kaj malega prinašal od gospodinje. — Če ni Nemcev v vasi? — Ne bo jih. Nemci hajkajo na Mokre. Če bi bili Nemci v vasi, bi ta človek ne hodil kar tako neovirano tod okoli... Hm — mogoče pa so ga prav Nemci poslali oprezat v hrib... To si boš še zelo premislil, Blaž Gorečnik, kaj in kam ti najbolj kaže. Ponoči si ogledaš položaj, ponoči se izgubiš od tod in si poiščeš rešitve v vasi — kjerkoli že. Tu bi še zmrznil in poginil brez jela v zasneženem hribu.

Vzdignil sem se in se začel prestopati in mahati z rokami, da bi se ogrel.

Ali se naj vseeno odpravim dalje v hrib — po sledovih za tovariši? — Kdo ve, kje so že tovariši? Samo v napoto bi jim bil, starina. Ali te naj prenašajo na nosilnicah? — Nič mi ni dišalo in ne kazalo, da bi se pehal za njimi, ker je bilo skoraj kar gotovo, da bi jih ne dohitel več. Zopet bi se izpodtaknil v snegu, telebnil vanj — morda obležal z zvinjeno nogo — z zlomljeno nogo... Po vseh štirih bi se plazil dalje, onemogel, sestradan... Morda bi obtičal na prostoru, od koder bi sploh ne mogel več nikamor — še klicati bi več ne mogel. Žalostno bi poginil in obležal kakor mrhovina — za krokarje in za zverjad... Ko bi se priplazil do ceste onkraj vrha, bi padel Nemcem v šape. Že zdaleč bi streljali name — in upihnili to mojo neogljenjo leščerbo... Ne. Saj je res: tudi v vasi spodaj padem lahko Nemcem v past; vendar — prepustnico imam, civilno sem oblečen, starina sem... Ne, kar počakaj, Blaž Gorečnik! Ponoči — proti jutru — ko ne bo od nikoder več nobenega streljanja slišati — potem se splaziš v vas — potem boš videl, kako se stvar obrne...

Mrak je bil že legel na zemljo. Saj je bil kar čudno kratek dan. Z vsem tem drobnim pripravljanjem ležišča, skrivališča, z oprezanjem in ogledovanjem, s premišljevanjem, s preganjanjem strahov, ki so se mi hoteli porajati v domišljiji — je potekel čas in je nastopila noč. Legel sem — napol sedé — naslonjen na štor — s klobukom na očeh — in nehote zadremal...

Ko sem se zbudil — daleč v hribu, na zahodni strani je bil padel strel in strojnice so zaregljale in spet utihnile — sem se zastrmel v

svetli mesec nad seboj — v to bajno zimsko noč... Zdaj tu ležim in čakam. Ali bodo prišli? Ali se bodo pritihtapili navkreber — in razgrnili veje tega pravljичnega šotora — in me našli vsega nebogljenege, nemočnega? — Ne, streljati bi ne hoteli, da bi ne opozorili nase onih više v hribu. — S puškinim kopitom po črepinji — s podkovanimi petami bi mi vtrli prsni koš... Smrt bi tu ne bila pravljična...

Potem sem se domislil: — Smrt! Bol in tesnoba mi je stisnila srce — povedal sem glavo in zamižal...

Tam daleč proti severu, v Savinjskih hribih, na Krašici — tudi tam je svetil ta čarobni mesec — in tudi tam je ležal človek, že nekaj mesecev je ležal — a ne na smrečju, pod zemljo je ležal — pokopan in mrtev — partizan — moj sin...

V zasedo so jih bili vjeli Nemci. Strojnice so brizgale svinčenke. Partizanka se je zgrudila kraj njega. Sklonil se je bil nad njo:

»Ali si zadeta, tovarišica? Dvignem te, poneseš te od tod.«

Pa se je zgrudil sam, zadet v srce, na mestu mrtev...

Ali je bil privid — v tej bajni razsvetljavi začaranih luninih žarkov? Ali je bila resnica? — Vrh Krašice sem videl skalo z izrezano, lepo izklesano, pravokotno ploskvijo. Na njej so se blestele zlate črke:

Tukaj leži pokopan
Jug — partizan —
za dom — svobodo — v smrt — izbran
triištiridesetega — v juniju — petnajsti dan.

Ploskev se je premaknila v meglah, zanihala, s svečano in skrivnostno počasnostjo zaplavala navzgor... Ali je bila še ista? Ali je bila druga? Črke so bile komaj še malo vidne. Morda sem čital — morda sem recitiral:

Živel — ne živel — nič ko snoval,
boljšo bodočnost za narod koval.
V borbi tovarišem zvest bil čuvar,
zase zavetja mu ni bilo mar.
Sklonjen nad žrtvijo nemških zveri
v srce zadet je prelil svojo kri.

Črke so se spet zalesketale v mesečini. V rahlih, svetlih meglah je plaval za njimi bled obraz z ugaslimi očmi in belim čelom — in se razpršil v bajni luči mesečevih žarkov...

(Se bo nadaljevalo.)

V HRIBIH

Lojz Kraigher

(Nadaljevanje.)

II

Prvič sem bil bežal pred okupatorjem že leta 1941. Zaupniki s policije so nam bili sporočili, da nas hočejo Italijani zapreti. Razbežali smo se po ljubljanski okolici in po Dolenjski.

Skrival sem se v juliju, avgustu in septembru, najprej na Vrhniki, potem pri sorodniku na Golovcu in potem doma. Pa se je bilo vreme izboljšalo, previdno smo se spet pokazali na cesti in iznova prevzeli svoje posle.

V septembru 1942 leta so prišli črnosrajčniki kar s celo vojsko pome. Vso ulico so zasedli z vojaštvom, ki je merila s puškami v moja stanovanjska okna. Hrup in trušč je bil po hiši. Vse stopnišče, vse stanovanje jih je bilo polno. Preiskovali so po sobah, po omarah, po knjižnici, po spisih. Marsikaj so zaplenili in odnesli. Moral sem se obleči in odpraviti, da grem z njimi. Sam poveljnik, velik, lep, še mlad milijonar z imenom Salvatore je bil prišel gor in odredil mojo aretacijo. Spodaj so me spravili v velik kamion, ki je bil takrat še prazen. Odpeljali so se z menoj, pa so jih spotoma še mnogo vzdignili iz postelj in nas vse skupaj spravili v obrtno šolo. Tam so nas zgnegli najprej v podprtiličje v majhno luknjo, ki je bila zelo natrpana. Na hodniku so na nizkih pogradih polegali squadristi, ki so v onih časih v črnih srajcah, z zavihanimi rokavi in gologlavi zelo pogosto korakali po mestnih ulicah, tolsti in rejeni kot mesarji, ki so bili kar pripravljani, da na povelje mahoma iztaknejo bodala iz nožnic in začnejo klati in moriti z naslado, ki jim je kar žehtela z mastnih lic in iz razbojniških oči. Tedaj smo tudi drugače spoznali nemarnost teh ljudi, ki so v nekaj tednih strahovito poškodovali obrtno šolo. To se je posebno nazorno videlo v podprtiličju, kjer je bilo na primer stranišče tako neznansko razdejano in posvinjano, da se je človeku obračalo od gaba. K sreči so nas premestili že prvi dan zvečer v prvo nadstropje, kjer je bilo razdejanje manjše. Ležali smo v veliki šolski sobi na golih tleh in čakali svoje usode. Med nami je bilo devet ali deset mladih zdravnikov iz splošne bolnišnice in v drugem nadstropju enako število mladih zdravnic; od zunanjih, starejših zdravnikov v mestu sem bil jaz sam. Z dežele, iz Polja v ljubljanski okolici, je bil v drugi sobi tovariš, ki je bil tudi že iz starejše zdravniške generacije.

Nekatere izmed pripornikov so pri zasliševanju grdo mučili in pretepali, pa so jih potem skrivali pred nami — morebiti so jih odvažali v bolnišnico, morebiti tudi kar pod rušo. Pretepal je starejši vojak, surovež, Slovenec in lahon, ki je služil Italijanom že dvajset let in je bil doma — če se ne motim — iz okolice Pirana.

Zdravnikov niso mnogo zasliševali, mene sploh ne. Tedaj so bili sklicani v obrtno šolo neko nedeljo dopoldne vsi ljubljanski zdravniki, ki jim je italijanski črni general sporočil kruto oznanilo fašistične oblasti, da bodo vsi ustreljeni, ki bodo kot zdravniki pomagali upornikom, to je seveda pristašem Osvobodilne fronte in partizanom.

Nekaj zdravnikov in zdravnic je bilo menda zopet izpuščenih, druge so odpeljali drugam v zapore ali v koncentracijska taborišča v Italijo. Mene so nepričakovano rešili prijatelji iz črnih krempljev. Bil sem na svobodi prav v onem usodnem oktobru, ko so padali talci kot žrtve za Natlačena in druge. Padel je med drugimi tudi dragi moj tovariš Košakov Vinko... Kaj bi dal, če bi bil tu — in da bi ga ne bilo požrlo krvavo in ostudno žrelo fašistične zverine v Gramozni jami... Kako predrzno in nesramno so nam snemali s podstavkov naše najboljše glave in najblažja srca in najbolj nasmejjane, najprisrčnejše oči! —

Že v novembru so me zopet poiskali karabinjerji in me odgnali v sodno jetnišnico. Tam sem se v transportni sobi prvokrat seznanil z oblačilnimi ušmi, ki jih je gomazelo po golih pogradih. V jetniških sobah je bilo boljše. Tam smo imeli sobno samoupravo s starešino in pribočniki, ki so lepo skrbeli za disciplino, red in snago, tako da smo se s poslušnostjo in marljivostjo higiensko in drugače držali na višini — vkljub temu, da smo bili nagneteni kakor vžigalice v polni škatlici in da smo imeli ponoči med povaljanimi slamnjačami le najtesnejše stezice do — telefonske vzdihovalnice tam daleč v desnem kotu.

Ta prvi božič, ki sem ga preživel v ječi, je vzburilo na mojem domu v božični noči mojo družino ob eni uri po polnoči silovito zvonjenje pri hišnih durih, razbijanje na duri, nasilno odpiranje — lomastenje po stopnišču gor — in koj nato zvonjenje pri stanovanjskih vratih, butanje na vrata.

Kaj to? — Mene ni bilo doma, ker sem bil že mesec dni v zaporu — kdo je zdaj na vrsti? — Moja žena se je že odpravljala, ker je mislila, da prihajajo po njo in hčerko. — Tedaj so že zelo pogosto udirali v stanovanja, pobirali ljudi in jih odganjali na policijo in v jetnišnice. Razen bele garde so začenjali že pokreti v slogu poznejše črne roke. Jemali so ljudi za talce — na svojo roko ali v sporazumu

z okupatorjem. Bržkone so jih mnogo že tedaj trpinčili in morili, da so izginjali brez sledu — kakor so jih pozneje tudi v posteljah pobijali, če niso bili sposobni za odgon.

Ko je Magda odprla, je vstopil majhen človek s plavimi očmi in z naperjenim revolverjem. Za njim so stali velikani z beretkami, na njih pa značke mrtvaških glav. Na stopnišču se je drenjalo še močno spremstvo.

Magdo so pridržali v predsobi, v prsi ji je bil naperjen samokres.

Blondin z orjakom in mrtvaško glavo za seboj je iskal po stanovanju.

»Kje je gospodar?« je vprašal mojo ženo in ji meril z revolverjem v obraz.

»To morate vi bolje vedeti,« mu je odgovorila.

On pa ni vedel in se je zmedel, ko je slišal, da sem že toliko časa v ječi. Delal se je, ko da ne verjame, grozil je in razgrajal, besnel in iskal po sobah. Potem se je unesel in začel s podrobno preiskavo. Hčerka mu je zelo predrzno odpirala omare in predale, zmerom najprej tam, kjer bi lahko kaj našel, če bi se potrudil. Mislila si je: Tam, kamor mu pokažeš s prstom, tam ne bo mnogo stikal. Drugod pa naj le brska!

Žena mu je odprla kopalnico, stranišče in balkon, češ — naj le pogleda, če se ni kam skrnil — naš gospodar. Pa ji ni sledil. Skoraj se je zdelo, da se boji zasede, strahopetec. Očividno je bil preveč prese-nečen, da sem že mesec dni v zaporu, ne da bi njegova garda vedela za to. Nazadnje je bil že kar preplašen in ugnan, čeprav je stopal tik za njim orjak z mrtvaško značko. Odšel je in odpeljal svoje ljudi — ušel mu je celo pozdrav:

»Lahko noč — pa hvala lepa!«

Moji so šele dolgo pozneje ugotovili po sliki v klerikalnem dnevniku, da me je takrat iskal na domu — zloglasni Casar. Ali me je hotel odpeljati kakor talca? Ali je delal že takrat kot črnorokec in je hotel — zabrisati sledove za menoj?...

Razkroj italijanskega fašizma se je začel pojavljati pri nas z najrazličnejšimi znaki že jako zgodaj. Spomladi je završalo v vojaških edinicah, v orožniškem zboru in drugod podtalno gibanje zoper fašistične oblasti, zoper nadaljevanje vojne in zoper samega Benita Mussolinija, ki je postal v visokem poletju naenkrat — quello mascal-zone.

Spomladi in poleti so se držali Italijani v naših krajih že mnogo bolj neaktivno samo v nekaterih centrih. Še so uprizarjali nasilniške

podvige v slogu fašističnih črnosrajčnikov, zapirali so ljudi, obsojali so jih brez vsake pravne mere, streljali in ugonabljali, ropali in uničevali; vendar so vojna prizadevanja v naših krajih popustila. Zato so se naši partizani borili tedaj bolj zoper Nemce po Štajerskem in Gorenjskem, kjer so morali utrpeti hude izgube. Na Dolenjskem pa so mogli na vsem ozemlju prirejati mitinge, izvesti celo volitve v krajevne in druge upravne odbore, mobilizirati skoraj vso mladino, urejati bolnišnice, organizirati velike sodne zборе in celo kulturne prireditve. Iz Ljubljane so klicali na teren prosvetne delavce, umetnike, igralce in igralke. Odhajalo je v hribe vedno več prijateljev in znancev, ki jim ni gorelo pod nogami, a so postajali potrebni zunaj, zlasti tedaj, ko so se po zlomu fašističnega režima predajale italijanske čete v množicah, izročale orožje in se v mnogih primerih celo uvrščale v partizanske čete. Po kapitulaciji v Italiji pa je bila že kar aktualna tudi misel na zmagoslavni in mogoče že kar pompozni pohod v Ljubljano, če bi prišlo pred zimo še do zloma nemških sil in do kapitulacije nacistov. Pa so zavzeli Nemci italijanske postojanke, se zasedli v Ljubljani in se povezali z nazadnjaškimi in izdajalskimi krogi Rožmana in Rupnika in začeli formirati domobranske čete. Tedaj smo hodili v mestu vedno bolj kakor po žerjavici, ozračje je postajalo prenapeto in od dne do dne bolj eksplozivno.

Sredi oktobra sem prejel poziv od »Vlaste«, da se odpravim v hribe. Osemnajstega sem se šel skrivati k prijateljem, dvajsetega k sorodnikom, triindvajsetega zvečer ob šestih pa sem bil naročen na zadnje tramvajsko postajališče na Viču. Tam sem čakal in se poslavljaj od žene in svojih. Pristopila je mlada partizanka, odposlanica »Vlaste«, in me vprašala, kakor je bilo dogovorjeno:

»Koliko je ura?«

In jaz sem odvrnil z naročenim geslom:

»Še je čas!«

Dala mi je nemško prepustnico in me izročila spremljevalcu Janezu Trnovčanu, da me odvede čez blok, skozi mestni log in čez Ljubljanico na barje.

Čez blok sva prišla brez ovir in zavila proti mestnemu logu do krčme na koncu ceste dveh cesarjev. Tam se je nabralo še nekaj mož, ki so bili prav tako namenjeni med partizane, povečini kakor borci, a bili so med njimi tudi starejši letniki.

Precej temna je bila noč, ko smo korakali najprej po vozni poti in zavili potem v bližini samotnega kmetiškega doma čez travnik do gozdiča, kjer smo pod drevjem dolgo čakali na še nekaj novih prišlecev. — Oblečen sem bil — kakor mi je bilo naročeno — v mestno

obleko, v dolgo, zimsko, črno suknjo in preproste mestne čevlje. Celo dežnik sem nosil v roki in oguljeno šolsko aktovko z najnujnejšimi toaletnimi potrebščinami in zimskimi copatami. Rekli so mi, da ni treba ničesar seboj jemati, ne perila ne obleke ne jestvin, ker da imajo zunaj vsega dovolj.

Ko smo se potem odpravili proti Ljubljani, smo se tihotapili zelo skrivnostno, tiho in brez besed po travnikih, logih in lokah — in če bi ne bilo skoraj nevidnih jarkov tu in tam, bi še jaz ne bil prelomil strogega ukaza molčečnosti, ki je bila seveda nujna in potrebna, saj bi lahko kar iznenada srečali obhodno stražo SS-ovsko ali domobransko. Tako pa sem ob šibkem svitu prvega ali zadnjega krajca — ne spominjam se več natanko — tako nepričakovano lopnil v jarek, da sem kar nehote zaklel in zarentačil. Janez Trnovčan, naš vodnik, je ljudomilo preslišal moj nedisciplinirani izbruh — a kaj, vruga, ko se mi je pa dežnik zapičil v steno jarka in se mi je zelo neljudomilo zlomil. Ko sem pobiral svoje in svojega dežnika ostanke in se kobacal na drugi breg, me je preskočila senca tovariša, ki sem jo šele iz te bližine spoznal za tovarišico v hlačah.

Končno smo dospeli do Ljubljane, ki je tiho, leno in komaj vidno polzela mimo nas. Posedli smo po travnatem bregu pod grmovje; vodnik pa se je odpravil višje gor ob reki in čez nekaj časa se je v presledkih razlegnil v noč trikrat, pridušeno skovik. Začulo se je lahko pljuskanje — vesla so previdno, kot brez šuma udarjala v vodo — velika senca je pokrila medli svit mesečevega krajca na gladini.

V čolnu smo se prepeljali preko reke in v tesen zaliv na desnem bregu.

Pred krčmo na izanski strani je bil že pripravljen voz, da nas popelje preko Barja do pod Krima. Za čas naprezanja smo stopili v hišo na šilce žganja. In kakor vselej v večji družbi sem tudi tu nalletel na človeka, ki je bil moj — sorodnik. Po svoji zunanosti me je spomnil na stotnika Turudijo, ki je bil v prvi svetovni vojni na soški fronti strah za Lahe, ki jih je s svojimi Bosanci zelo uspešno in neusmiljeno kosil. Po prevratu pa nas je v kavarni pri šahu tolkel z množičnimi, zelo predrznimi napadi svojih kmetov v igrah, ki jih je imenoval Timbaktu-partije. Z mojim Turudijevskim sorodnikom sva dognala, da je njegov nečak mož lepe svakinje mojega sina, ki ima tudi zalo ženo, rožičev cvet.

Vožnja preko Barja je bila neudobna; noč pa lepa, kot zasanjana.

V Iškem kotu smo se pri terencih spravili prenočevat. Večina jih je šla v seno na skedenj. Meni so ponudili prostor v hiši na krušni peči, kjer so mi noge visele v zraku in kjer je bilo vroče, da je bila

številna vojska muh v najbolj živahnem napadalnem razpoloženju. Glavo in roke sem si moral zamotati v robce. Tako sem se ubranil muh; zato pa mi je zraka manjkalo in vročina je bila še toliko hujša.

A žganci zjutraj pri sosedi, bogato zabeljeni z ocvirki, so bili čudoviti — in mleko zraven — za Ljubljana — kar pravljico.

Potem smo se vozili ob najlepšem sončnem dnevu mimo Želimelj in po vsej dolgi, ozki, kakor zapuščeni, ne posebno rodni in deloma celo močvirni želimeljski dolini na Turjak. Še v dolini se nam je pripeljal v kočiji nasproti igralec, ki se je bil komaj prejšnji dan ali morda dva dni prej odpravil iz mesta v hribe. Zakaj nazaj? Po kaj nazaj? Samo zamahnil je z roko in ni hotel odgovarjati. Le to bi bil rad vedel, ali nimamo morda na vozu njegove cule, ki so jo za njim poslali iz mesta v Iški kot. Iskali so, pa je niso našli. Pozneje v Velikih Laščah pa se je res izkazalo, da je bila na vozu. Ugibali smo, zakaj se je človek vrnil. Saj ni povedal, kam se vrača; a zdelo se je le, da se vrača v mesto. Za kakšno posebno misijo se je vozil preočitno in pregosposko — ali pa — narobe — premalo gosposko: partizan bi se v posebni misiji vozil z avtom. Vprašanje je ostalo uganka.

Vozili smo se mimo turjaškega gradu, ki je bil na severni strani precej porušen od partizanskih topov. V bližini gradu so stale mlade jablane v najlepšem cvetju, v jesenskem cvetju. Obrazi so se nam zjasnili.

Potem je šlo navzdol — in skozi Rašico v Velike Lašče. Tu so nas raztovorili, čeprav sem imel na »Vlastini« izkaznici kot cilj navedeno Ribnico. Zakaj ne kar naprej? Ali so ovire? Kakšne ovire? ...

Na glavnem trgu sta me ustavila nečak in njegova žena. Oba sta bila močna in cvetoča. Spomnila sta me na jablane pred turjaškim gradom, ki so vriskale in pele v cvetju. In krasen dan je cvetel nad nami. Partizani so stali v gručah naokrog. Življenje je kipelo... A prva beseda, ki mi jo je dejal nečak, je bila oznanilo smrti:

»Tvoj Jug je padel v Savinjskih hribih.«

Mislil je, da že vem. Pa nisem še ničesar vedel; čeprav sem bil po različnih znakih sodil in nekako slutil, da se je zgodilo.

Obraz se mi je nakremžil, s krčevito silo sem ga moral obrzdati. Solza se mi je potočila in sem jo moral skriti... Petintrideset let — in že umreti! — Ni se mi zdelo verjetno, da bi bil že dosti lepega užil na svetu. — Politično sva se strinjala in razumela. A bila so rodbinska vprašanja, ki so naju tu in tam razdvajala. Bil je kot v precepu med dvema silama. Dvoje mlinskih kamnov je trlo in drobilo vse, kar je prišlo med njiju na meljišče. Mnogokrat sva se v pogovorih spopadala. Bil je pravnik, vse preveč pravnik, zajet od mrtvih, zakrivljenih, iz-

krivljenih in zaprašenih, staroverskih paragrafov. A imel je voljo, gledati pravično na obe strani. Dozorel je bil v moža. Spoznaval je življenje. Imel je lastne izkušnje za seboj. V zadnjih letih je že zapuščal paragrafarsko stališče. Gledal je na življenjske spore že vse bolj življenjsko. Bil je samo še človek, dober in pravičen človek. In prav to leto, ko je bil zadnjikrat pri meni, sva si prišla kot človeka mnogo bliže. — Izpraševal me je o razmerah v Prlekiji in kako bi se ljudstvu tam pomagalo. Kako je gorel, da bi spoznal, kje našega človeka, našega majhnega človeka čevelj žuli, da bi prišel s pravnimi gospodarskimi in socialnimi nasveti in načrti za pomoč. Vedel je, da more narodnostno pomagati ljudem samo na ta način, da jih najprej gospodarsko in socialno dvigne. S srcem je bil pri ljudstvu, človeško je čutil z njim. Enak med enakimi je hotel ljudem pomagati — prijateljsko in gorko — in jih iztrgati iz neznosnih, krivičnih spon izkoriščevalskega ustroja družbe. Nesebično je razdajal svoja mlada leta in jih žrtvoval v gorečih borbah za izboljšanje razmer preprostega človeka, za zmago one ureditve človeške družbe, ki naj odpravi vse krivice in naj uvede nov socialni red, ki ne bo trpel ne izkoriščancev in ne izkoriščevalcev, ki bo v njem ljudstvo samo vladalo in se zavedalo, da dela zase, za svoj zarod, za svoj narod in da ne polni malhe pogoltnih grabežev, kapitalističnih izžemovalcev. — Bil je borec. Že zgodaj se je vrgel v borbe, podtalne borbe. Bil je preganjan. Dolgo je živel v ilegali. Po izbruhu vojne je bil med prvimi v osvobodilnih borbah. Pravili so mi, da je stal obkoljen od sovražnikov sredi svoje čete in je komandiral: »Vsi na tla!« — on pa je pozabil leči in je streljal stoje — pa se mu ni nič zgodilo. A zdaj — v tem juniju... Tolažilo imaš v prepričanju: — Padel je z zavestjo v srcu, da se je boril za narod in svobodo in za pravični red na svetu, ki mora zmagati in ki bo zmagal. Nobeno plameneče srce ne zgori v temo. V njegovem srcu je gorela bakla, bleščeča bakla in te bakle svinčena krogla ni ugasila. Plamen še gori in bo gorel do zmage. Iz plamenečih src zasije svetla luč. Čim več gorečih src — tem bolj ščemeča luč. Ta luč ožarja že četrto stoletja šestino zemlje, slovanske zemlje. Zdaj je osvetlila tudi našo zemljo, našo domovino, izmozgano in krvavečo iz toliko tisoč ran. Ta luč bo razsvetlila še ves ostali svet, tudi oni svet, ki se kot pijan in podivjan razbojniško upira in bi rad zasenčil svetlobne žarke dvigajoče, ozdravljajoče, zmagujoče nove luči. —

Na Krašici leži pod rušo — in je bil med onimi, ki so z nabito silo, z napeto energijo svojega srca in svoje duše prižigali pri nas to plamenečo luč...

(Konec prihodnjič.)

V HRIBIH

Lojz Kraigher

(Nadaljevanje)

III

Tovariši, s katerimi sem se bil pripeljal v Velike Lašče, so medtem izpraševali pri partizanih naokrog, kam se naj obrnejo za nadaljnja navodila. Nečak in Lojzka sta nam svetovala, naj se obrnemo na terenski odbor in tam povprašamo, kako in kam in kdaj. Pa niso vedeli. Telefonsko so iskali zvez na vse strani — njih obrazi so postajali vse bolj negotovi, odgovori še bolj:

Počakajte!

Stopili smo h komandi mesta:

Kam? Kdaj?

Telefonsko povpraševanje — iskanje zvez... Obrazi še bolj negotovi — skoraj zbegani...

Počakajte! —

Govorili so o nemški ofenzivi. Z več strani naenkrat prodirajo nemške čete — s tanki in topništvom, z motoriziranimi kolonami.

Naenkrat je zašušljalo med ljudmi:

Naši so se umaknili iz Ribnice!

Ribnica — moj cilj! Tam je bila bolnišnica. Tam bi moral najti svojo partizansko zaposlitev. Tam bi jim lahko pomagal. Tam bi jim koristil. Za premične čete nisem bil sposoben. Za bojne pohode, za vojaške napore v hribih in gozdovih sem bil nesposoben. In zdaj je Ribnica izpraznjena. Kam so šli z bolnišnico? Kam so odpeljali ranjence, bolnike? Ali se pripeljejo tu skozi? Verjetnejše je bilo, da so se umaknili na Kočevsko.

Potem sta le prispela dva voza, dva senena voza, natlačena z ljudmi. A to niso bili ranjenci in ne bolniki in ne vojaki. To so bili ujetniki. Obrazi so bili blede, brade zaraščene. Rastovorili so jih, da jim dajo jesti. Čez pol ure so zopet sedli na vozove in se odpeljali proti Rašici.

Tedaj je zabrnelo letalo v zraku. Od ljubljanske strani se je bližalo, letelo visoko nad Laščami in proti jugu, zaokrenilo v loku in letelo nazaj nad nami v smeri, od koder je bilo prišlo — pa se je zopet obrnilo in preletelo v drugič isto pot — in še tretjič... A zdaj se je nad Rašico hipoma spustilo nizdol... Onkraj vasi je bilo videti oba voza z jetniki, ki so poskakali z voz in se razpršili na obe strani.

Voza sta zavila s ceste in izginila za hišo... Bombe so se raztreščile v Rašici. Letalo je bilo spet v višavi in je odprhnilo proti severu. Iz vasi so švignili plameni. Nekaj hiš je bilo porušenih. Neko gospodarsko poslopje je gorelo...

Nečak mi je prišel povedat:

»Na vse strani sem telefoniral, pa ne dobim nobene zveze. Hotel sem sporočiti Janezu, da si tu. Pa se zdi, da smo popolnoma odtrgani od naših.«

In njegova žena je pristavila:

»Morda bi bilo bolje, da se vrneš v mesto.«

Spomnil sem se na ljubljanskega igralca, ki se je zjutraj v kočiji vračal po želimeljski dolini — in sem se nasmehnil sam pri sebi: To je bila njegova misija! — Odgovoril sem:

»Ne! Tako obupen se mi položaj ne zdi. Kaj pa vi drugi? Kaj nameravate storiti?«

Nečak je rekel:

»Jaz se pretihotapim jutri na Gorenjsko, v Polhograjske dolomite in potem na Štajersko.«

In njegova žena je rekla:

»Mi drugi pa še nič ne vemo, kako se stvar obrne. Vendar — mi drugi smo vojaki. Mi se že pretolčemo — kakorkoli.«

Jaz pa sem njeno misel sam pri sebi nadaljeval — jaz bi pa ne mogel kar tako čez drn in strn, čez hrib in dol in skozi gozdove, morda v dežju, v snegu — takole nebogljeno oblečen — morda celo skozi sovražne črte, skozi sovražni ogenj... Pa se mi je le upiralo, da bi kar tako uplahnil.

»Ne,« sem rekel, »zaenkrat bi se še ne vrnil. Počakal bi. Nič posebno ne verjamem v moč te nemške ofenzive. Kako da v Ljubljani niso še nič vedeli o tem, kaj se pripravlja?«

»Vedeti so že morali — pa so mislili, da pojde bolj počasi.«

Ostal sem v Laščah. Zvečer sem se udeležil mitinga. Govori, recitacije, godba, petje partizanskih pesmi — pozneje menda ples; a tega nisem videl, ker sva z nečakom prej odšla. Zelo prijetna, naravnost srčkana prireditelva — Nemci pa so se že pripravljali, da udarijo iz Ribnice naprej v to smer.

Drugi dan je bil nečak že odšel po svojih potih. Njegova žena pa me je spravila v majhen avto in me odpeljala na Rob. Vozili smo se skozi bombardirano Rašico. Brzina je bila prevelika, da bi se mogel kaj razgledati. Vendar sem opazil zdaleč tovariše, s katerimi sem bil potoval čez barje in po želimeljski dolini semkaj. Bili so že uvrščeni v partizansko četo.

Na Robu me je Lojzka izročila v varstvo terenca Janeza, zelo agilnega, mladega in majhnega moža, ki je bil telesno za težke borbe nesposoben. Tam sem našel še dva tovariša svoje vrste: Hribovska, starejšega Amerikanca, ki je bil zelo zgovoren, za svoja leta silno gibčen, neumoren, delaven možakar; za vse se je zanimal, povsod je bil navzoč in na široko je razkladal spomine iz svoje preteklosti v Ameriki in doma; o svojem sinu, komandantu Janezu, je s ponosom in navdušenjem pripovedoval junaške partizanske zgodbe, da smo bili še mi vsi navdušeni in da si je srečni oče od ginjenosti otiral solze.

Drugi tovariš je bil Jakšič, trgovec iz Suhe krajine, ki je bil tih, bolehen človek z bledimi, skoraj sivimi lici in temnimi kolobarji pod očmi, ki še ni prebolel trinajstmesečne, prostovoljne ječe v bratovi kleti, kjer se je skrival pred belo gardo in Italijani. V kleti ni bilo svetlobe in nobene udobnosti in komaj ponoči od treh do petih zjutraj si je upal nekoliko ven na zrak, da se ga je nadihal in da se je oddahnil od moreče teme in samote v kleti. Nad njim pa je bila krčma in trgovina in tam so se ves božji dan in pozno v noč kretali in vrstili Italijani in belogardisti, ki so popivali, prepevali in razgrajali in sklepali načrte zoper partizane in osvobodilno fronto. Ves čas je trepetal, da bi koga ne zanesla noga v klet, kjer bi naletel na resničnega, kosmatega »bandita«, ki bi ga mogoče kar na mestu krvavo likvidiral. Zdaj je bil Jakšič lepo obrit, od dne do dne se mu je zdravje bolj popravljalo in moči so se mu krepile.

Tako smo sedeli tu na Robu trije neborci, terencu na grbi, v tem primeru v resnici skoraj dobesedno — za borbo nesposobni — za partizansko vojsko napota, breme in ovira. Zdaj šele mi je prišlo živo do zavesti, da bi bil moral morda ubogati Lojzko, ki mi je bila prejšnji dan nasvetovala, naj se vrnem v mesto. Spomnil sem se, kako sva na viškem bloku z odposlanko »Vlaste« izmenjala gesli:

»Koliko je ura?«

»Še je čas!«

Ali je bil takrat res še čas? Ali ni bilo že malce pozno? — In zdaj? — Če bi bil ubogal včeraj popoldne in bi se bil odločil, da se vrnem v mesto — kako bi bil neki to napravil? Kako bi se bila stvar iztekla? — Ali se je ljubljanskemu igralcu res posrečila vrnitev v mesto — kar s kočijo, s sveže umito kočijo, poštrigljanim konjem in lepo povoščeno vprego? Morda so ga sprejeli na bloku z muziko, z belo oblečenimi deklicami, z venci in s pozdravnim govorom? — In kako bi me bila Lojzka zapeljala v mesto s svojim majhnim avtom? Tako majhen ni, da bi kar neopazno švignil mimo straž na bloku. — Hm — do Iškega

Kota bi me bila morda zapeljala, če Nemci še ne hajkajo čez barje in na Krim. In — če tamkaj še ne hajkajo — kako naprej? Po isti poti, po kateri sem bil prišel? Čez barje, čez Ljubljano skozi mestni log in z nemško prepustnico čez viški blok? Kdo bi mi kazal pot? Ali je Janez Trnovčan še na razpolago kot spremljevalec? (Tega dne je bil še prost, kakor sem izvedel mnogo pozneje že v Dachau od njega samega. Naslednji dan pa je bil že zaprt.) — Morda bi jo bil lahko ubral na Preserje — po cesti skozi Brest, Tomišelj, Jezero, Podpeč — na kolodvor in z vlakom v mesto? Kraji so bržkone zelo okuženi po beli gardi, mogoče tudi že po domobrancih in SS-ovcih. Mogoče po obronkih Krimskega pogorja skozi gozd? Tako-le oblečen? In tam bi še brže naletel na sovražne obhodne straže, na ogleduhe... Zakaj nisem šel z nečakom? Morda se je ponoči peljal z avtom prav na Preserje — mimo Notranjih goric čez vrhniško železnico v horjulske hribe in na Polhov Gradec. Pa bi me bil izkrcal na kolodvoru v Preserju ali na kakšni postaji vrhniške železnice... Vendar: — v mesto? Nazaj v Ljubljano? — Ali nisem že preveč izkusil, kako težko in mučno in skoraj nemogoče je to skrivanje po zasebnih stanovanjih v mestu? — In nič mi ni govorilo — ne iz zavesti in mi ni odmevalo iz podzavesti — nobene slutnje me niso obhajale, da bi mi grozile kakšne neprijetnosti ali celo nevarnosti. Narobe: — kar nekako gotov sem bil, da gre vse prav, da pojde prav — in da se že izmažem — kakorkoli, kamorkoli. In ko se je naslednji dan zopet pripeljala Lojzka, ji nisem nič omenil o svojih skrbeh, ki so se mi zdele res samo razumske, zunanje in površne. Razen tega sem videl, da je prišla samo službeno, po poslih — in da v avtu ni prostora zame... Nazadnje pa še to: — zdaj smo bili vendar v treh! Ali naj bi bila samo mene vzela v avto; Hribovska in Jakšiča, ki sta bila morda še bolj neboljena kakor jaz, pa naj bi bila kar pustila? In če bi bila imela za vse prostora: — kam pa z nami, kam? — Ne — mi trije smo bili napota, breme in ovira. V stran stópite, tovariši, in sami glejte, kakor veste in znate, da pojde vihra mimo vas, da se izognete svinčenkam in da ne ležete po nemarnem kar na cesto pod železne, tankovske gosenice! Če vas po kakem — saj se razumemo — po kakem čisto nemogočem in kar izključenem naključju zadene bomba iz letala ali krogla iz topa, pa je prav gotovo, da ne boste prej ne slej ničesar vedeli o tem. —

Rob je zelo prijazen kraj. Vas je položena na pobočje hriba in ima kar čedne hišice. Po sredi med njimi se vzpenja cesta, ki postane nad vasjo še vse bolj strma. Na desni, vzhodni strani se dviga vrh nad njo, ki nosi lepo, rumeno cerkvico, župnišče in majno šolo. In spet na desni, za obzidjem cerkve pada hrib skoraj navpik navzdol

v globino, kjer žubori potoček skozi sotesko in žene mlin. Vrh ima zares obliko odkrhnjenega roba in po njem so vas krstili.

Tukaj smo prebili zadnje dni oktobra. Zgodilo se ni nič posebnega. Mladinci in mladinke so se vse večere zbirali, prepevali in se vadili lepih partizanskih pesmi, kakor da se ne valijo že od vseh strani črni oblaki z zelo treskavo napetostjo nad lepi Rob.

Pa se je res naznanjala nevihta in ob enajstih dopoldne na dan vseh svetih nam je bil dan ukaz: Umaknite se z Roba dalje v hribe! Govorili so, da so Nemci v Velikih Laščah in da pripravljajo ofenzivo v gozdove in gore.

Odšli smo v Mačke pod Mačkovcem, kjer smo se nastanili pri kmetu, ki je imel ženo in dve brhki, močni, svetlolasi hčeri in še sorodnico, ki se je sem zatekla, ker so ji Italijani moža ubili in dom požgali. Gospodarjevi sinovi so bili bržkone pri partizanih, čeprav domači niso hoteli z besedo prav na dan. Po teh vaseh je bilo povsod mnogo zanesljivo naših pristašev, a bilo je tudi dosti hiš, o katerih je bilo znano, da so bele. Prav tako si srečaval mnogo mož in še bolj žena, ki so rade prečepale po cerkvah in pri katerih nisi vedel, pri čem da si, pa si le bolj slutil, da niso naše. Te vasi tukaj morda še niso kdo ve kaj trpele. Porušene in požgane so bile samo Krvave peči, ki ležijo ob koncu ceste tik pod Mokrcem. Tam je bilo tudi mnogo ljudi pobitih in mnogo odpeljanih v internacijo na Rab ali v Italijo.

Teh nekaj dni, kar smo jih prebili v Mačkih, sem mnogo hodil na izprehode po Mačkovcu in sem stikal za skrivališči, ki bi za vsak primer mogoče prav prišla. Pa nisem našel nič, nobenega sledu o kaki jami ali o čem podobnem. Vse te dni sem srečal enega samega človeka, ki je prišel čez Mačkovec iz Sel, od one strani. Toliko sem že govoril z njim: od kod? in kam? Da bi ga pa vprašal: Slišite, oče, kje pa je tista jama, kamor bi se skrila, če pridejo Nemci? — tega nisem tvegala. Še z onimi vprašanji sem pohitel in stopil urno dalje, da bi nazadnje še on ne vprašal: od kod? in kam? Saj me je že tako sumljivo gledal. Nazadnje sem pa le iztaknil nekaj skladanic svežih metrskih drv, naloženih v zaporednih vrstah. Tam bi si med dvema skladanicama lahko pripravil skrivališče. Še streho bi si iz drv nametal — če bi to ne vzbujalo pozornosti. In sploh: — skladanice? Če pridejo tam mimo, jih prav gotovo vse pregledajo. In če le majčkeno posumijo, da se je tu nekdo skrival, preiščejo tudi vso okolico. Ali bi se mogel zavleči tako daleč med drevje in grmovje, da bi te nazadnje le ne zalovili? — Težka reč. — Na vasi si komaj srečal človeka, ki bi toliko prijazno gledal, da bi si ga upal nagovoriti — kaj šele vprašati. Ljudje so se držali v hišah in skozi okna skrivoma oprezali izmed cvetličnih loncev.

Pred nekaj dnevi so bili morda še brezskrbni in bi te bili celo sami poiskali in se pozanimali za tvoje brige in poti. A zdaj, ko se je bilo bati prihoda Nemcev — in koj za njimi belih — zdaj so bile misli bolj napete in skrbi vse večje.

Še najbolj prostodušno se je moglo govoriti z našim gospodarjem in z njegovimi ljudmi. A tu je bila hiša vedno polna. Z dekleti so se šalili partizani. V kuhinji so stali partizani in si kaj kuhali. Z gospodarjem so govorili partizani. Hribovšek je brusil tesarsko žago, modroval ali pa kar učeno vsakemu po vrsti razkladal, kako je treba žago mojstrsko in po predpisih brusiti. Jakšič se je tiščal v kotu za pečjo in opazoval življenje v hiši. Pred hišo so hlode žagali in drva cepili, postajali in si izposojali cigaretne dime.

Pri sosedu je bilo slabše. Tam se je nagomililo še več ljudi. Hiša pa je bila izrazito bela in polna žensk, napetih in zapetih farških gosi.

Vse te dni, kar smo jih prebili v Mačkih, so v poldanskih urah krožila nemška letala nad pokrajino, po navadi v skupinah po štiri do šest, enkrat celo štirinajst letal. Bombe so metali samo enkrat in to nekje nad Mokrcem. Od nekod se je dvignil dim, ko so odpluli; vendar nismo mogli ugotoviti, kje je to pravzaprav bilo. Seveda je bilo samo ob sebi umevno, da niso krožili kar tako. Ogledovali so si, fotografirali in preiskovali so teren; očitno so se pripravljali na to, da v najkrajšem času zahajkajo sëm gor.

Tretji ali četrti dan je prišlo skozi vas kakih sedemdeset angleških ujetnikov, ki so bili pobegnili iz italijanskih taborišč in so se po ključju zbrali v Kobaridu, kjer so jih prevzeli naši partizani in jih čez Notranjsko privedli na Dolenjsko, da bi si utrli pot k morju nekam na jug — morda v Dalmacijo — kjer bi jih mogoče kaka angleška ladja natovorila in odpeljala v boljše kraje. Prihajali so od grosupeljske strani, kjer so bili partizani že v bojih z Nemci. Ker so videli, da od tam ne morejo naprej, so se vračali skozi Mačke nazaj proti cerkniški dolini. Z našimi kraji in razmerami in z nami samimi so bili od sile nezadovoljni. Razmere so bile tudi prav zares odurne: — ti prekleti Nemci so začeli svojo trojno ofenzivo prav tedaj, ko so hoteli Angleži skozi. In Angleži zdaj seveda niso mogli skozi, ker je bila Dolenjska presekana križem-kražem od nemške vojske. Ti trikrat prekleti partizani pa jim niso mogli — ali mar niso hoteli? — pomagati drugače, kakor da so jim predlagali:

Vstopite v naše vrste, tovariši! Obleko boste nosili partizansko; orožje in municijo vam damo; hrano in bivališče boste delili z nami.

In to je vse?

To je v resnici vse. Drugega — kakor sami vidite — v resnici nimamo.

Hm — to je težka reč. To si moramo premisliti.

Hm — to je v resnici težka reč, tovariši, ker — prav zares — mi vam tudi časa za premišljevanje — oprostite, tovariši! — ne moremo nuditi?

Ne morete nuditi?

Ne moremo. Nemška vojska stoji že skoraj tik pred našimi postojankami. Boji se že bijejo. Saj sami slišite. To že ni več daleč. Zatorej...

Zatorej? Kaj se pravi to: zatorej?

Zato se morate kar takoj in mahoma odločiti.

Kar takoj in mahoma — odločiti?

Kar takoj in mahoma! Vi se preoblečete in si opašete orožje, vzamete municijo in se pripravite na boj.

In se pripravimo na boj?

Na boj! Takoj in mahoma!

Hm — in če bi si hoteli stvar vseeno še — premisliti?

Za premišljanje ni več časa. Stop. Borci v prednje črte! Neborci — (z odločno kretnjo) — v ozadje — proč od tod!

Vi nas podite — proč od tod?

Mi vas ne podimo, bog obvaruj; ampak — opravite se, vzemite si orožje in municijo in — pozor, četa, v vrste!

Hm — in če je še kdo lačen izmed nas?

Vi ste se, tovariši, najedli kakor mi. Zdaj ni več časa, da bi jedli. Posoda je pospravljena... Ali ste se torej odločili?

Hm — in kam nas pošljete, če sé — ne odločimo?

Vi torej, tovariši, — ne sprejmete orožja?

Dovolite! — (Obrnjen k svojim) — Tovariši, ali se moremo boriti po tem dolgem ujetništvu in po teh naporih zadnjih dni? Menda ne, tovariši?

Ne! Ne! Ne!

Tovariš Janček, vzemi si tolmača in še nekoga — kar sam si ga izberi! — in vodi gospodo na Želímlje, Golo, Purkarče, v Mačke in na Mačkovec! Kam naprej — o tem pa sam ukrepaj, kakor ti bo pač veleval — tvoj nos in tvoj razum! Na zdravje, gospodje, in srečno pot! Na svidenje po zmagi — no — kar v Berlinu!

In zdaj so bili torej ti Angleži v Mačkih in so imeli — mačka — mačka v glavah, v srcih in mačka v žepih. Pa se jim je zdelo, da bi morali pravzaprav imeti mačka mi. Ali je to kakšno gostoljubje? Sedemdeset Angležev, sedemdeset zastopnikov plemenitega, nadgospo-

skega angleškega naroda, svetovnega gospodarja, se zateče iz bridkega ujetništva med Slovence, med te ušive in zanikrne robavse in — mesto udobnih stanovanj in postelj, spodobnih oblek, poštene hrane — jim nudijo svoje banditske uniforme, orožje — in zahtevajo, da se uvrste v njih bojne vrste. Je že križ: — naši v tem trenutku niso imeli drugega kakor nemško ofenzivo in pomanjkanje vsega; bili so v bojnih stiskah in danes niso vedeli, kam bodo položili svoje glave jutri — in niso vedeli, ali bodo jutri glave cele, ali že preluknjane in razmesarjene in ali bodo ležale — nad zemljo ali morda že tudi — pod zemljo. Stvari v resnici niso bile tako zelo preproste.

Ti angleški ljudje, ki so že preživeli morda eno leto, dve leti, mogoče tudi več po ujetniških taboriščih, pa so bili prav tako revčki. Oblečeni so bili povečini slabo. Lase so imeli dolge, brade poraščene — in zato so bili obrazi in izrazi nekako divji, prav nič nadgosposki. Seveda niso bili vsi doma iz Anglije, temveč povečini iz njenih kolonij. Samo dva med njimi sta bila še precej lepo oblečena in obrita. Večji, skoraj velikan, z veliko, izrazito glavo, z bleščečimi naočniki in smehljajem na obrazu je bil polkovnik ali podpolkovnik. Bržkone ni bil starejši kakor štirideset let. Mlajši in manjši je bil major — živčen, precej nemiren človek. Ta je govoril nekoliko nemški.

Nastanjeni so bili v eni izmed sosednjih hiš. Oba častnika je pripeljal Janček k nam na obisk. Ta je sédel k peči, naslonil se je na njen vogal, puško je držal med nogami in največ samo gledal, skoraj nič govoril. Po poklicu je bil profesor risanja. Bil je velik človek z velikim, podolgastim obrazom, s koničasto, že nekoliko sivkasto brado in nekam trudnimi očmi.

Polkovnik je spet odšel. Major pa mi je pripovedoval, s kakšno strahovito težavo se je naučil to bore nemščino, ki jo je res neznansko lomil. Izjavil je, da se je — čeprav German — vsakega drugega jezika laže učil kakor nemščine. Pritoževal se je čez partizane, pa sem moral skoraj več ugibati, kaj bi mi rad povedal, kakor da bi ga mogel dobro razumeti. En sam stavek je izgovarjal dobro in razločno in ga je zato nešteto krat ponavljal:

»Sie sind skrupellos! Skrupellos!« — namreč: partizani! Gospodinja nam je postavila na mizo skledo čorbe z makaroni in krompirjem v kockah. Naložil sem do vrha svoj krožnik in ga ponudil majorju. Sprva je odklonil, potem pa je stopil dvakrat, trikrat gor in dol po sobi in nazadnje vseeno široko sedel in zajel. —

Še isti dan so nas poslali iz Mačkov na vzhodno stran ceste v Purkarče pod Mokrc. Spotoma smo se srečali s skupino partizanov, ki je hitela v nasprotni smeri iz Purkarč v Mačke. Z dvema tovarišema

sem se poznal in rokoval. Pripovedoval sem o Angležih in majorjevih izjavah; pa se je Pušeljšekov partizan široko zasmeljal in rekel:

»Tak sijajen Zeissov daljnogled imajo! Tega jim rekviriramo za našo vojsko.«

Smeje smo se ločili in odhiteli vsak na svojo stran. Pa sem se iznad brega ozrl za njimi in se prav tako kakor Pušeljšekov široko zahotel: »Skrupellos sind sie! Skrupellos! — Hudiča, komu je pa zdajle v ofenzivi bolj potreben daljnogled: Naši partizanski vojski ali onim nadgospodom, ki so odklonili orožje?« —

Purkarče so nekoliko večja in prostranejša vas kakor Mački, čeprav bržkone tudi ne štejejo več kot deset, dvanajst števil. Čedna vas tik pod južnovzhodnim pobočjem strmega Mokrca. Tu smo zopet našli nekega terenca Janeza iz Roba. Tu je bil tudi zdravnik dr. X, ki je v svojem lepem stanu hudo rentočil, ker mu je bil položaj vse preveč nejasen in ni prejel nobenih navodil za nadaljnje kretanje. Od dne do dne je imel več zdravniških opravkov. Tudi ranjence so mu privražali, zdi se mi, da od grosupeljske strani. Zadaj za njegovo hišo na št. 10 je bila majhna bolnišnica z bolničarjem in bolničarko.

Mi trije stari smo bivali na št. 4, kjer nam je teklo življenje skoraj prav tako kakor v Mačkih. Gospodinja, pametna in razborita, dobra stara ženska, nam je pražila ječmenovo kavo in to je bil kar lep priboljšek. Drugače pa je vsega primanjkovalo. Soli je manjkalo, sladkorja in kvasu. Kruh je bil nizek, gost, marogast, površno zamešan iz temne in svetlejšje moke. Koruzni žganci so bili pusti. Mleka je bilo malo, ker je bilo ljudi preveč. Močnate juhe s temnimi makaroni in krompirjem so bile vse bolj puste kakor v Mačkih, ker je bilo tu premalo zabele in soli. Pa smo bili vseeno zadovoljni, nič nismo godrnjali, saj lakote le ni bilo. Večji reveži so bili kadivci in tobakarji. Ker ni bilo ne tobaka ne cigaret, so si strgali lubje z divje trte ob južni hišni steni in si zvijali cigarete iz časopisnega papirja in vlekli vsak po nekaj dimov. Če si postregel s toaletnim papirjem, si kar ustregel, ker so bile cigarete potem za spoznanje boljše in tudi za oko nekoliko dostojnejše.

Šestega novembra se je usula nepričakovano v Purkarče cela ljubljanska brigada, ki se je bila umaknila z Ilove gore. Brigada je bila šele tik pred ofenzivo formirana. V njej je bilo mnogo mladih ljubljanskih fantov, ki še niso poznali partizanske discipline in vojaškega redu. Zato je bila snažna vas kaj hitro ponesnažena, da si se moral loviti po vrtovih in pod drevesi za vasjo.

Brigada je imela svojo kuhinjo, vojaško kuhinjo na prostem pri sosedovih, kjer je bila nastanjena tudi njih komanda, K nam pa se je

nateplo nekaj mladih pobov, ki so na svojo roko rekvirirali po okoliških vaseh in si posebej kuhali. Hribovšek se je jezil nad njimi:

»Moj sin je komandir. Nič ne povem, pri kateri brigadi se nahaja — ampak on je drugačen tič kakor vi, on je junak. Kolikokrat je speljal Lahe in jih ugnal! Vi pa si samo želodce bašete. Vso vas ste ponesnažili, da že ne veš več, kam bi stopil, kaj šele sédel. Na patrolje pa vam tudi ne diši hoditi. Lepi tiči, mestni tiči!«

Pa je komaj z mladimi opravil, je že imel kopico zrelih partizanov okoli sebe. Posadil jih je za mizo, podebatiral z njimi in že ubral omizje v pevski zbor in sam naprej zakrožil:

*Ko psi že lajajo po celi vas na glas,
mi znamnje dajajo, da pojdem k ljub'ci v vas.*

In takoj nato:

*Kosec koso brusi, a žanjica žanje.
Kmet pravico terja, ali je ne najde.
Naprej v borbo za pravdo in svobodo,
za pravdo in svobodo slovenskega naroda.
Kmečki fantje in dekleta,
vi ste naša hrabra četa.
Vkup se zbirajmo,
naprej marširajmo,
za svobodo slovenskega naroda!*

Amerikanec je krožil še naprej in vejal zajemaje s svojimi dolgimi rokami po prazni mizi, kakor da bi hotel zbrati vse te mlade ljudi in jih podžgati v mogočnem pevskem zboru v radost zmage, v radost ne samo pričakovane, marveč že kar občutene svobode. A vina ni bilo na mizi, kozarcev ni bilo — in pevci so bili premalo izbrani in ubrani, da bi krožili popevke zgolj iz navdušenja nad silo in lepoto svojega prepevanja.

Kmalu je zamrla pesem; zaglušil jo je zanimiv pogovor o skrivnostih narode in življenja, ki ga je zasukal tovariš Čudež. Ko da ne tičimo nekje v sredini bojnega okrožja, od vseh strani obdani od sovražnika. Ali je mogoče, da nas ne stisne k zemlji in pod zemljo — tu na mestu — ko bodo škripci vsi zategnjeni, vijaki, bati in vzmeti do skrajnih mej napeti, topovi sproženi — ali je mogoče, da nas mogočni bojni stroj ne zgnete v združen sklop, da nas ne zmelje v gmoto in sok — in preko mrtvih sil in vzgonov končanega življenja — brezsrčno odbuči naprej? — In vendar — ne bojazni ne strahu ni bilo v nas. Zdelo se mi je, da polje v vseh teh borcih okoli mene ista, trdna,

zanesljiva, v globinah duš zasidrana zavest: — ni je sile, ni sovražnika, ki bi nas mogel pomendrati, ki bi nam mogel — četudi le za kratek hip — zatreti vero v zmago, v bodočnost, v življenje in svobodo. Zavedali smo se, da nam grozi sovražna moč in da bi nas hotela uničiti, izbrisati z obličja zemlje; a doumevali smo to preteče zlo samo razumsko — občutili, v živo občutili tega nismo. Zato smo lahko peli in modrovali, pričakovali novih dni v zavesti svoje nadmoči, v zavesti premoči pravičnega, v zavesti zmage — vkljub vsemu — v zavesti končne zmage nad krivičnostjo. —

Dr. X je bil pozvan na Golo. Z ogromnim nahrbtnikom oprtan je odkorakal. Bolniška strežnica in dva moža z vso zdravniško spravo so ga spremljali. Šel sem toliko z njim, da sem videl, kam in kod gre pot na Golo. Imelo me je, da bi ga vprašal: Ali naj grem s teboj? — A kaj bi le z menoj? Napota, breme in ovira. In še to: — saj nisem sam — saj smo v treh! — Zapomnil sem si smer poti in se vrnil v vas.

Potem pa je zapadel sneg. Precej ga je zapadlo. Če si ga meril na obronkih navpik, ga je bilo skoraj za pol metra.

No — smo si oddahnili — v snegu bodo hajko odložili. Zakaj bi naj prodirali po snegu, ko jih lahko že zdaleč vidiš? — Prvi sneg, jesenski sneg. Samo nekoliko bo posijalo sonce, pa bo po njem. Za nekaj dni bomo v Purkerčah še bržkone na varnem.

(Konec prihodnjič)

POMLAD IN ODSEVI

Niko Grafenauer

PREOBRAZBA

Sp ev :

Z obeti oči, ki srepe iz neznanih pokrajin,
teža minljivosti še naprej seva. —
Te slutnje — ah, večna molčečnost bogov
jim v daljnem svetovju odpeva.
Že neme postave uklepajo ude
in v tebi vse kliče po zadnjem spoznanju,
ta sreča: za temnimi roji menad
toniti v vročičnem, mamljivem iskanju.

V HRIBIH

Lojz Kraigher

(Konec)

IV

Bilo je osmega novembra. Zjutraj ob pol devetih me je srečal poročnik Branko in mi dejal:

»Sumljiv se mi zdi ta mir. Ne razumem, zakaj bi zaradi snega ne mogli hajkati. Močnejši so od nas. Oni bodo gonili. Še lažje jim mora biti zasledovanje v snegu. Povprašal bi, če so obhodne straže zunaj, izvidniki, obveščevalci.«

Prišla sva mimo hiše, kjer je stanoval terenec Janez — in sem nasvetoval:

»Tu — k njemu stopiva, pa ga vprašajva, kakšna poročila je prejel.«

Po strmih stopnicah sva se vzpela v podstrešno sobo, ki je bila kar velika. Vsi so še ležali na slami, moški na gornjem koncu, partizanke ob stranski steni.

Janez je izjavil:

»Vse je v redu. Nikjer nobenega sledu o Nemcih.«

Odklopotala sva zopet po stopnicah dol — kolikor toliko pomirjena. Razšla sva se. On je dejal, da gre še poizvedovat na brigadno komando.

Pa je minilo komaj petnajst, dvajset minut — ko so nenadoma za-regljale strojnice pod vasjo. Vse je planilo pokonci in hitelo pospravljati, hitelo — kakor da bi jim bili že vnaprej zabičili tak ukaz. V petih minutah je bila vsa brigada okomotana in je že bežala v hrib po visokem snegu v strmem pobočju Mokrcá. Zadnji sem spel za njimi. Hribovšek in Jakšič sta bila pred menoj. Neprijetno me je preblisnilo spoznanje, da je le Blaž Gorečnik tisti, ki je najbolj neogljen med starimi. Mestni človek. Ona dva sta le bolj vajena po hribih in neuglajenih poteh in vse bolj primerno sta bila oblečena. En sam mlad partizan se je otepal s konjem, ki ni hotel v hrib in se je vzpenjal na zadnji nogi. Pa ga je le ukrotil in nenadno zatopil med drevesi. Ko sem že pešal, sem zapazil, da je Jakšič počakal name in da bi mi rad pomagal.

»Nič ne oklevaj, Jakšič, tovariš,« sem mu rekel. »Pomagati mi ne moreš. Meni gre bolj počasi. No — tudi počasi daleč prideš.«

Stopil je hitreje — pa sem videl, da me je više gori zopet čakal. Tedaj me je izpodneslo...

Jakšič me je klical in izpodbujal — pa sem mu odmahnil z roko: »Pridem! Pridem! Kar nič ne čakaj, Jakšič — se že privlečem za teboj.«

Sam pri sebi pa sem godrnjal: Samo en vrh ima Mokrc — vas že poiščem. In sem hotel biti kar prešeren. A tiho, brez besed je zaključevalo v meni: Če ima res samo en vrh!? Koliko se pa spoznaš na Mokreu? Z Mačkovca si oprezal nanj. A ko so takrat bombe padale v tej smeri, si videl vse kot v sanjah. Saj še drugi niso mogli nič ugotoviti. Kdo ve, kako razsežen in zamotan je ves ta gorski prostor? Zdaleč — stožčast vrh; na mestu — celo pogorje s številnimi vrhovi, globelmi in strminami. Kaj veš?

Tedaj sem odkril to skrivališče v smrekah, svoj pravljlični, teatralni šotor...

In zdaj je bila noč — in mesečina je gorela nad menoj — privid se je bil razpršil v njenih žarkih — in mene je zeblo, zelo nepravljlično me je zeblo, da sem drgetal v kosteh in šklepetal z zobmi, kar prav nič teatralno šklepetal z zobmi...

Grel sem se, kakor sem vedel in znal, s topotanjem in telovadanjem — in pri tem premišljeval: Ali bi bil sedaj že čas, da pogledam v vas, kako stoje stvari — in da se ozrem po okolici in da najdem na kak način odgovor na vprašanje, kaj bi moral ukreniti, da se rešim iz tega mučnega položaja. Lačen nisem bil in sem se čudil, da nisem lačen in žejen. Še tega ubogega koščka parmezana nisem do kraja zglodal. A kaj bo zjutraj? Kaj bo drugi dan? Umetnik gladovanja prav gotovo nisem. Zelo redno se moram hraniti, da si vzdržim moči. Opešati ne smem. Vrag vedi, kakšni naperi me še čakajo. Dol zdrsnem v vas na številko četrto. Morda mi dovoli gospodinja, da se skrijem na skednju; pa mi bo po hlapčku pošiljala kaj malega, dokler ne gre ta vihra mimo.

Aktovko sem stisnil k sebi — svoj zlomljeni dežnik sem bil že davno nekje vsejal — in sem stopil ven iz svojega šotora. Mesečina je bila že mnogo bornejša, megle gostejše. Previdno sem zdrknil navzdol po bregu. Niže spodaj mi je zdrsnilo, da sem se opotekel in se ujel ob deblu kraj gazi. V istem hipu sem zagledal na poti pod seboj, ki je vodila od zahoda proti vzhodu — in narobe, kajpada — debelo, gosto, črno kačo ljudi, ki se je pomikala na desno, na zahod. Gledal sem... Kdo so to? Ali so to naši? — Tako tiho, brez glaslu, tako skrivnostno so se pomikali naprej. Zadnji konec je izginil za ovinkom. — To so naši! Kdo pa drugi? Nemci? — Nemci si ne upajo ponoči takole skozi

gozdove. Nemci zdaj počivajo, zjutraj pa bodo spet udarili. Naenkrat: — streljanje. Posamezni strelji iz pušk. Rafali. — In zopet mir. Odtrgal sem se od debla in stekel nazaj navzgor v svoj šotor. Dolgo sem stal, prisluškoval... Ali so se udarili? — Pa ni bilo nič več čuti... Čez dolgo zopet strel, posamezen strel — in zopet strel... Potem dolgo nič. Čakal sem, topotal na mestu, čakal... Nič...

Bilo je že po peti uri zjutraj, ko sem se v drugič spustil nizdol po snegu. Pa me je s tako brzino zaneslo dol, da sem bil naenkrat na izhopeni poti med ljudmi — med partizani, med zaostalimi od kolone, ki je odhajala na levo, proti vzhodu, v nasprotni smeri kakor pred dvema urama. Ali so bili drugi? Ali so bili isti? — V zavetju, da bi se od nikoder ne videlo, so si prižigali cigarete in si izposojali dim za dimom. Govorili niso. V koloni je bilo največ pešcev, vrsta jezdecev na konjih, dva ranjenca na nosilih. Tiho sem jih vprašal: od kod in kam? Pa so le z roko pokazali v smeri odhajajoče kolone in odšli za njo. — Ali naj bi se jim pridružil? — Saj vidiš, da ne gre! — V bolnišnici bi jim mogel kaj koristiti. Na pohodu bi jim bil že čez nekaj ur, ko bi se upehal — v napoto, breme in oviro. — Ali je bila to ista kolona kakor prej? Ni izključeno. Na zahodu so morda naleteli na sovražne straže, pa so se raje umaknili, ker niso vedeli, kako močne čete imajo pred seboj. To so ugibanja, nič več. Morda je šlo za dve koloni, prva na desno, druga na levo. Ljubljanska brigada bržčas ni bila. Nobenih znanih obrazov in postav nisem videl. — Položaj je bil zamotan. Nastopajoči dan bo najbrže viharen dan...

Tiho in počasi sem se bližal vasi. Prva hiša na levi ni bila obljudena. Skladišča? Kašče? Prazni hlevi? Prostori za vozove? — Naslednje poslopje je bilo že gospodarsko poslopje naše gospodinje. Povsod vse prazno, nobenega glasu. V hiši so še spali. Splazil sem se okoli vogla in splezal po stopnicah na skedenj. Zaril sem se globoko v seno, da bi si ogrel noge. Vlegel sem se tako, da sem skozi široko odprta vrata gledal naravnost na hišne duri in okna.

Vse je še spalo v vasi. Od nikoder nobenega glasu, nikjer nobene luči. — Zdelo se mi je, da sem sam na skednju; pa je nenadoma na desno od mene zašumelo v senu. Nekdo se je začel premikati, izkopavati se iz sena ali slame in lesti dalje. Prav nič se nisem vznemiril, nobenega strahu ni bilo v meni. Ležal sem pred vrati, kolikor toliko svetlobe je padalo name. Oni bi me za silo lahko videl, ker je bil više gori in za menoj. Za moje oči je bil ves prostor neprodurna temina. Šumenje ni prenehalo, šuštelo je kar naprej. Iztegnil sem roko na desno in otipal steno. In prav tam, morda tik za steno je šumelo. Od spodaj, iz hleva se je začulo kopitanje goveda. — Oni leze s svislji v hlev, sem

si dejal. Morda je prav mali hišni hlapček ta, ki leze. Ali bi zaklical: Janez! — in bi se dogovoril z njim, da bi povedal gospodinji in se domenil, kako in kaj? — A zakaj bi ležal hlapček to noč na svislih, ko je hiša vendar prazna in je na krušni peči dovolj prostora, toplega prostora? — Ta čas je potihnilo šumenje. Oni je bil gotovo že spodaj v hlevu; a stopinj ni bilo slišati in nobenega premikanja. Če je bil hlapček — kdorkoli je bil — je opravljal vse popolnoma neslišno. — Oni se je mene bal, sem si dejal, ne jaz njega. — Oprezal sem skozi vrata dol, ali bo stopil kdo iz hleva — ali se bo splazil v hišo — kaj bo naredil? — Pa je vse utihnilo. Nič ni bilo več — ne slišati ne videti.

Kaj pa, če je bil kdo izmed tovarišev, ki se je bil tudi prišel skrivat na skedenj? — me je prešinilo. — In da bi se tako spoznal tu gori? — Da bi v temi našel jašek s svisli v hlev? — Kmetiški človek bi se bil mogel povsod razgledati v teh zadnjih dneh. Tebi, škricu, kaj takega seveda ni prišlo na misel!

Pa je bilo nenadoma mojega razmišljanja konec: — Po vasi so prišli ljudje in zavili okoli vogla k hišnim vratom. Štirje so bili. Potrkali so na okna. Čez čas se je odprlo okence. Zdelo se mi je, da razločim gospodinjin glas. Od prišlecev je eden rekel:

»Zdaj smo pa spet mi tukaj!«

Nato je sledilo šepetanje, ki ga ni bilo več razumeti. Potem se je okno zopet zaprlo in možje so odšli po vasi. Zdelo se mi je, da hodijo od hiše in hiše in da se povsod najavljajo:

»Zdaj smo pa spet mi tukaj!«

To so beli — sem si dejal. Tu ne moreš več ostati, Blaž Gorečnik. Beli bi te zalotili in zajeli — in — in — seveda: — in...

Ko se mi je zdelo, da so možje vso vas že obhodili in da morajo biti že nekje pod streho, sem se previdno in tiho splazil s skednja dol, zavil nazaj okoli vogla, po poti, po kateri sem bil prišel, in ob zadnji steni neobljudenega poslopja za vasjo do mesta, kjer sem se bil pred dvema dnevoma ločil od dr. X. Ko so bili prišli beli k hiši, je bila ura šest; zdaj je bilo pol sedmih. Svitalo se je, da sem kar dobro videl in da sem se že bal, da bi me nepoklicani ne zapazili od koderkoli.

Brez premišljevanja je bil moj cilj že kar določen: — Na Golo! Za drjem X-om? — Kam pa neki? V hrib? Na Mokrc? V neznane mi gozdove in strmine? — Na Golem, na Kureščku sem že bil. Samo če bom našel tudi od te strani pot na Golo?

Šel sem v smeri, v kateri mi je bil izginil dr. X izpred oči — in naenkrat sem dosegel zelo izhojeno, blatno pot, tako da sem laže hodil po snegu kraj poti. — Tu se je pomikala bržkone kolona, ki sem jo bil

srečal ob petih zjutraj, sem preudaril. Zdelo se mi je najverjetnejše, da se je bila tudi ona usmerila na Golo.

Težko sem hodil. Drselo mi je — tako da sem moral venomer gledati pod noge in kam bi stopil, da bi varno stopil in da bi me ne vrglo v blato. Stranskih poti nisem nobenih opazil, tako da sem bil kar prepričan: Pot je prava! — In miren sem bil. Hodil sem z zavestjo, da mi od nikoder ne preti nevarnost.

Naenkrat sem zagledal tik pred seboj vas z redko posejanimi hišami kakor v prostrani, plitki, zasneženi ponvi. Dvignil sem glavo in se zastrmel v daljavo, v lepo, rumeno cerkvico na hribu. — Ali je to že cerkvica v Želimpljah? — Nemogoče. Po tako zložni in kratki poti — nemogoče. Ogledal sem si kraj natančneje: — Saj to je cerkvica na Robu! — Za vruga: Kod sem hodil? Kam sem hodil? Kakšna je ta vas pred mano? — Iz nekoliko oddaljene, na obronku stoječe hiše je odmevala glasba: Radio? Gramofon? — Ali so nazadnje Nemci v vasi? — K vrugu z Nemci! Civilist sem — in prepustnico imam — nemško prepustnico imam. Datirana je za september. Proti koncu oktobra sem jo prejel. Zdaj pa je november, deveti dan novembra. Ne brigaj se za to, Gorečnik! Pogum, Gorečnik! S predrznostjo naprej! Ali moreš mnogo kolovratiti po tem snežnem, gorskem svetu? — S predrznostjo naprej! Bodi, če moreš, še predrznejši, kakor so Nemci sami! Kaj pa jim je podvrglo pol Evrope, če ne predrznost — bedasta, četudi preračunana predrznost? — Ti nisi ničesar preračunal — zato si še bolj bedast. Bodi torej tudi še bolj predrzen! Naprej, Gorečnik!

Pred hlevskimi vrati je obstala ženska in se zazijala vame. Vprašal sem jo: »Katera vas je to?«

»Osredek.«

»In cerkev tam na griču?«

»Rob.«

»Kako bi prišel od tod na Golo?«

»Čez Zapotok.« Pokazala je z roko po snežni ravnini in ponovila: »Čez Zapotok na Kurešček in od tam naprej.«

»Najlepša hvala, z bogom!«

Le zijaj, sem si mislil sam pri sebi in je nisem nič več vprašal — še tega ne, ali so Nemci v vasi. Preveč sumljivo me je gledala. Čim več bi spraševal, tem bolj bi jo imelo. — Hudimana, torej sem zašel! Še nikdar nisem bil v teh krajih, prav nič se nisem spoznal na nobeno stran. Mesto na severovzhod sem hodil proti jugovzhodu. Pa sem jo mahal dalje skozi vas, kakor da je vse v najlepšem redu in da me nič ne moti. Radio je igral v hiši na obronku. Nikogar več nisem srečeval. Prišel sem pod obronkom mimo one hiše z glasbo in sem se

nalašč oziral vanjo. Nikogar ni bilo videti. Korakal sem naprej — pa kakor da ne najdem poti iz vasi. Zdelo se mi je, da sem zopet tam, kjer sem že bil. Kakor da se vrtim v velikem krogu. Šment, ali se zato imenuje Osredek, ker moraš kar naprej tavati okoli njega? — Ko bi si bil vsaj izprosil od ženske skodelico mleka in košček kruha! — No — zdaj je bila vas za mano. Zastrmel sem se v naznačeni mi smeri. Strela, sem zaklel, v Zapotok vodi pot na desno — Golo pa leži po mojem občutku nekje na levi. — Brodil in gazil sem po poti, po edini poti, zasneženi in polni luž v globokih kolovozih. In vlekla se je pot v neskončnost... Vse premočene čevlje sem imel in noge so mi žorgale v mokrem. Zdelo se mi je, da sem skozi in skozi moker, kakor da bi bil prišel iz nevihte.

Že nekaj časa so odmevali topovski strelji s hriba tam nasproti. Ustavil sem se in gledal... To je bil Veliki Osolnik. Tega sem poznal, ker sem bil gledal nanj iz Mačkov in iz Purkarč. Kam streljajo? Na Mokrc? Na Kurešček? — Name ne bodo streljali s topovi.

Kolovratil sem naprej... Po dolgih blodnjah, ves premočen v noge sem prišel do hiš. Vstopil sem kar v prvo. — Da, to je Zapotok. Zdaj je tu le malo hiš. Lani so Italijani vas izropali, požgali in uničili do štirideset poslopij. Ljudi so pobili in pomorili ali so jih pa odvedli seboj in jih odgnali na Rab in v druga taborišča. Tudi ta-le hišica je bila deloma porušena. Vsi moški iz nje so bili pobiti ali odpeljani.

V precej majhni sobi s krušno pečjo sta bili dve postelji in osem ljudi, največ otrok. Gospodinja je bila prijazna, še mlada ženska. Dovolila mi je, da vedrim pri njih in da se posušim pri peči. Postregla mi je s kruhom in belo kavo. Opoldne mi je dala jesti in še popoldne. Oddolžil sem se z nekaj zdravili. Zibala je otroka in mu po svoje pela Levstikovo uspavanko:

*Tana nina — tut ujnač —
oj kanač, beži berač.
Naš Tonček nima hlač.
Ene so jelove,
te niso njegove;
ene so pa leskove,
bodo po ritki treskale.*

Pela je. O lanskih grozotah pa ni hotela govoriti. V tem oziru so bile ženske čudno zakrknjene. Še tega nisem mogel izvedeti, kaj se je zgodilo z gospodarjem, otrokovim očetom.

Naenkrat glasovi s ceste, štorkljanje po veži. Vstopilo je šest nemških vojakov, ki so me legitimirali. Pokazal sem osebno izkaznico

in prepustnico. Na datum niso gledali. Razlagal sem jim, da sem prišel iz mesta po živila; zdaj pa zaradi ofenzive ne morem še nazaj.

»Seveda ne! Zdaj počakajte v hiši! Nič na cesto! Topovi streljajo, svinčenke frče po zraku.«

Čez dan se je oglasila v hiši še cela vrsta takih skupin. V eni sta bila dva Slovenca; pa sta komaj nekaj besed izpregovorila, tako da nisem mogel ugotoviti, od kod bi bila doma. V eni izmed skupin je inteligentnejši vojak debatiral z drugovi o partizanih:

»Tudi oni vedo, za kaj se bijejo. Za svobodo se borijo. Tudi mi bi se upirali v naših krajih, če bi prišla tuja vojska k nam.«

Sobesedniki mu niso ugovarjali.

Vse skupine so me legitimirale. Od vseh sem slišal isti glas: Danes nikamor ven! V hiši ostanite!

Vsi so bili dobro oblečeni, najboljše oboroženi, založeni z jestvinami in vsem potrebnim. Bili so rejeni in rdečelični. Najbolj sem se čudil, da so bili sami mladi, zdravi ljudje.

Šli so v ofenzivo na Kurešček. Držali so se samozavestno in nikamor se jim ni mudilo. Zdelo se je, kakor da odhajajo na manevre, ne na vojno... Na severni fronti pa že beže pred Rusi. Tam se morajo umikati, tam bi potrebovali svoje najboljše, mlade sile. In se tu postavljajo kakor našopirjeni vojaški gizdavci! Ali ni to že razkroj v armadi — v tej bliskoviti, zmagoviti Hitlerjevi armadi? Ali ni to sabotaza celega sloja nemškega naroda, če pošiljajo na naše južne, zanje razmeroma precej malovažne fronte svoje mlade, izbrane čete? Ali so pa to vojaki iz nemških slojev, ki so morda določeni za gospodarje, za nadgospode svojemu narodu — po zmagi nad vsem svetom — in jih je treba zato manj izpostavljati, bolj čuvati? — Bedast narod! Na celi severni fronti beži — beži — in vendar še računa z zmago — in vendar še besni s svojo krvoločnostjo in s svojim zverskim uničevanjem vse človečnosti, s pobijanjem in najokrutnejšim, najbolj brezsrčnim, z do kraja poblaznelim iztrebljanjem milijonov in milijonov nedolžnih, neogljenih žrtev! — S svojo nadmočno oboroženostjo hajkajo tu na Kurešček, kakor da gredo na lov — in vendar se zavedajo, prav gotovo se zavedajo: — ko bodo »počesali« te naše hribe in gozdove, se bo spet zgrnila za njimi naša partizanska vojska, kakor da je vihrala preko nje samo nevihta z bliskanjem, grmenjem, deževjem in snegom... Naša vojska bo ostala, njene rane se bodo zacelile — električna napetost te podivjane in poblaznele nemške vihre pa se bo razblinila v brezplodnost in ničevost megalomanskega, noroglavega izbruha.

Ves dan je bila polna hiša. V premajhnih prostorih je bilo že domačih toliko, da so si bili drug drugemu napoti. Komaj sem se mogel z gospodinjo toliko razgovoriti, da sem mogel razmisliti svoj položaj in se odločiti, kaj naprej in kam. Prenočevati bi tu ne mogel. Svetovali so mi, naj grem do Četeža pod Turjakom, tam je vas ostala nepoškodovana, tam bi me sprejeli tudi čez noč pod streho. Dali so mi naslova dveh krčmarjev, pri katerih bi dobil mogoče celo posebno sobo. Na Turjaku in na Velikem Osolniku so stale topovske baterije, ki so venomer streljale preko doline na Kurešček in na vse Krimsko pogorje. A tik pod hribom si še najbolj varen pred topovsko kroglo. In sem se res odločil, da grem na Četež in da tam prebijem teh nekaj dni, dokler traja ofenziva. Saj prav na dolgo se po navadi te stvari ne vlečejo.

Pokazali so mi smer. Vas se je videla; saj je bila vsa pokrajina kot na dlani.

»Četrť ure, pol ure, pa boste tam. In cesta je lepa. Mokrota se odteka z nje, ker gre nekoliko navzdol.«

Pa sem hodil skoraj poldrugo uro in snežna cesta je bila silno lužasta in blatna.

Prvi krčmar me je zelo na kratko odslovil. Pri Kremenški so si pomišljali in me od vseh strani ogledovali. Izpraševali niso dosti. Gospodar in gospodinja, visokoraščena človeka, in oba otroka, vsi so bili redkobesedni. Ljudje so tu prevečkrat menjavali oblast, pa so postali nezaupni in molčeči. Bili so pobožni in so mnogo molili, a koruzni žganci so bili dobro zabeljeni z oevirki in mleko se mi je kaj prileglo. Posteljo so mi odkazali na majhnem mostovžu v podstrešju tik strmih, ozkih stopničic. Če bi v temi majčkeno preodločno planil izpod odeje, bi zropotal v globino in bi se na vseh straneh potolkel.

Z mostovža so bila vrata v podstrešno sobo. Bila so zaklenjena. Rekli so mi, da imajo sobo v najemu Nemci, ki se po končani ofenzivi zopet vrnejo. Ko pa sem ponoči premišljal o tej stvari, se mi je zdela neverjetna. V vasi nisem videl nobenega nemškega vojaka. Če bi imeli Nemci tukaj svojo postojanko, bi je najbrže ne pustili kar tako brez vsake straže. Ali se je bilo res bati, da se vrnejo? Ali ni bil to samo izgovor? Morda so me hoteli samo prestrašiti in pregnati? — Morda mi mansardne sobe niso dali, ker sem se jim zdel sumljiv. Mogoče da so imeli v sobi živilsko skladišče, kar bi zopet težko verjel, ker bi bilo skladišče v taki sobi premalo skrito, preveč dostopno in očitno. Čim bolj sem se poglobljal miselno in čustveno v svojo položaj, tem bolj se mi je zdelo nemogoče, da bi se smel čutiti v tem kraju varnega in da bi smel kaj dlje ostati tu, ali celo tu počakati na konec nemške

ofenzive. Ti Kremenškovi so se mi zdeli — beli. Če so prišli že zjutraj — takoj po začetku hajke — beli v Purkarče, si nisem mogel predstavljati, da bi ne bili že davno beli tudi tu v Četežu. Od koder so se morali umakniti partizani, tja so prišli beli, če ne že z Nemci, pa takoj za njimi.

»Koliko je ura?«

»Še je čas!«

In vendar: — že na viškem bloku je bilo prepozno. In v Velikih Laščah sem dobil nasvet, naj se vrnem v mesto. Kaj pa zdaj? — Tukaj čakati — s tem svojim gorečim priimkom — je bilo le nekoliko nevarno. Prebiti se skozi nemške vrste, ki niso hajkale samo na Kurešček, temveč tudi na jug in vzhod — prebiti se mimo topovskih baterij skozi Rašico, Velike Lašče ali skozi kraje, ki jih sploh še ne poznaš... Ne! Morda je vseeno pametnejše, končno le poslušati nasvet iz Velikih Lašč in tvegati vrnitev v mesto. To pot vsaj poznaš — in ljubljansko okolico poznaš... Morda se ti le posreči, smukniti s prepustnico mimo nemške straže in čez blok! Skrivanje v mestu ni prijetno — tukaj pa se ti lahko zgodi, da se boš potikal po gozdovih kakor preganjana zverjad — popolnoma sam, ne da bi vsaj zdaleč videl senco partizanskega tovariša... Saj se nisem bal, nobenega strahu ni bilo v meni — in sem se čudil, kako da me ne izpreletava nemir ali celo trepet bojazni. Razumsko pa sem videl nevarnosti, ki so mi grozile, zelo nazorno sem jih videl in domišljija mi jih je predstavljala že kar v pošastnih slikah. Če me je hotela usoda takrat zgristi — če me je zvedla na Rob in v Krmsko pogorje, na Mačkovec in Mokrc in zdaj kar v sredo nemških vrst, pod topovski ogenj in v območje pušk in brzostrelnic — jaz sem se z zobmi držal življenja in se nisem dal odtrgati od njega. Tako mogočno je bilo moje notranje prepričanje, da mi ne grozi nesreča — tako mogočno, tako zagrizeno, tako usodnotrdno, da mi ves čas — razen umsko, preudarjajoč, premišljajoč, ugi-bajoč — ni vznemirjalo notranjosti čustvo strahu pred bližnjo smrtjo. Vrglo me je na Rob — na rob življenja — jaz pa sem podzavestno čutil in vedel, da bom zopet zdrknil s tega roba, da bom zopet skočil v dolino in nazaj v življenje...

Zjutraj sem odšel po cesti pod Turjak. Zavil sem na desno po strmi, blatni stezi navzdol. In tam mi je nenadoma izpodrsnilo, da sem po dolgem treščil vznak in legel v blato. Z desnim palcem sem se zapičil v zemljo, da me je nemilo zaboletlo. S težavo sem se skobacal pokonci. Moja črna suknja je bila zadaj v celem blatna. Pa se nisem brigal za to in se nisem nič ustavljal. Palec mi je polagoma otekal in me po-boleval. —

Spešil sem se po želimeljski dolini. Cesta je bila tu že suha, lepa in gladka. Preko mene so streljali topovi. Tu in tam je počila puška z brega v breg. Ob cesti je bila v travo položena telefonska žica. Vojakov v turjaškem delu doline ni bilo videti. Šele pred Želimljami sem srečaval posamezne skupine s kamioni, z vozovi in konji. Med njimi so bili tuji obrazi, precej mongolskih s štrlečimi ličnicami in poševnimi očmi. Zame se niso brigali, še moja blatna suknja jih ni motila. Šele v Želimljah me je pred kmetiško hišo ustavil podčastnik in zahteval, da se legitimiram. Spravil me je v hišo in tam sem moral čakati na častnika. Čez dolgo je prišel in najprej nekam telefoniral. Medtem so mu postavili obed na mizo — eno samo globoko posodo, iz katere se je kadilo. Bil je še mlad, zelo brhek mož, oblečen kar najbolje. Vprašal me je kakor oni v Zapotoku, vrnil mi je izkaznico in prepustnico in zamahnil z roko:

»Na — kar pustite ga! Naj gre!«

In sem korakal dalje proti Škofljici. Kjer se odcepi izanska cesta, je stala avtokolona. Daleč proti Igu je bilo videti drveča motorizirana vozila.

Hajka tudi s te strani.

Zdaj so v precepu: — Ljubljanska brigada, dr. X. in vsi drugi. Kako se bodo izvili iz oklepa? — Zdaj so v borbah v teh gozdovih, po bregovih, po strminah in vrtovih — in vedno so na slabšem pred sovražniki, ki streljajo s topovi nanje, s tanki jih preganjajo, z brzo-strelkami, z bombami in minami, opremljeni z najboljšim, najmodernejšim in najuspešnejšim orožjem, z municijo, ki je ne zmanjka, ki jo dovažajo in donajajo tik za njimi. Vedno siti in spočiti kakor junckerji na lovu za merjasci.

Štiri dni že traja hajka. Naši so gotovo že davno brez streliva. Saj drugače ni mogoče: Od vseh strani obkoljeni — od kod dovoz? Od kod donos? — In brez jestvin! Sestradani se vlačijo in krijejo za skalami, na nedostopnih stenah, morda v skritih jamah. V Iškem Vintgarju ne more biti posebne zaščite zanje. Prav tja so imeli Nemci lahek dostop. Z bombami so razdejali skrivališča. Če se je kaj naših skrilo čez noč v votlini — ali so se rešili zjutraj pravočasno zopet v hrib in šumo? Od drevesa do drevesa, od skale do skale tavajo, da se krijejo — saj braniti se komaj še morejo, želodci pa so prazni in torbe prazne, onemogli cepajo pod stenami in pod grmovjem — zmrzavajo in hirajo — umirajo. Če so v večjih gručah, jih Nemci opazijo, seže-nejo na kup kot nebogljenno čredo — in jih prisilijo, da se vdajajo, odlagajo orožje — ali pa padajo pod streli iz samokresov, pod snopi krogel iz rafalov, pod bombami, pod puškinimi kopiti...

Kaj te je rešilo, Blaž Gorečnik, da nisi z njimi v smrtnih stiskah, da ne hiraš, ne umiraš, ne crkavaš nekje med drevjem, skrit za skalo — sestradan, da bi se še premakniti ne mogel, pa če bi prišel čarodej s svetilko in bi ti pokazal pot, ki pelje zopet v varnost in zavetje, kjer bi si morda vseeno še mogel rešiti te zadnje nebogljene cunjice svojega že skoraj izgubljenega življenja?

Res si imel menda srečo, Gorečnik, da si zgrešil pot na Golo!

Zdelo se mi je, da sem že zunaj hajke. Če mi je tod pomagala prepustnica, morda se izmuznem z njo tudi še čez blok in v mesto?! Kako bo v mestu? To je spet vprašanje, vprašanje zase — vendar: vsaj za nekaj dni, za nekaj tednov boš morda varen — v kakšni luknji brez svetlobe in brez zraka, kakor se je godilo Jakšiču, ki je preživel trinajst mesecev v podzemni kleti, pa je nazadnje le dočakal dneva, da je zopet vstal iz groba — in se povzpел na Rob — in še enkrat na rob življenja... Kaj je z njim? In kaj je s Hribovškom? — Zamišljen sem korakal dalje... Kam gre zdaj pot? — V življenje? V ječo? — V gramozno jamo?... Kako neznane so smeri, ki jih ubiraš v tej nasilni vojni kar na slepo — kot z zavezanimi očmi — in vendar z nado in pogumom v srcu!

Na Škofljici sem se v prvi gostilnici nekoliko okrepčal in si za silo skrtačil blatno suknjo. Bolečina v palcu je postajala neprijetna.

Pešačil sem naprej do Rudnika in oprezal, da bi že zdaleč videl, kje je blok. Tam bi moral k nemškemu stražniku... Pa me je nenadoma ustavila skupinica belih in me odgnala v svojo stražnico. Uradnik je bil droben, domišljjav, že kar nadut gospodek.

Razen mene sta bila tam še kmetiški mladenič in mlado dekle, študentka ali kaj.

Po stražnici se je košatil surov, vojaško oblečen dedec z zlatimi grabljami v ustih. Na piko si je vzel dekle in se sadistično naslajal z opisovanjem muk, ki jih ji je namenil. Ona pa se ni zanj prav nič brigala, kakor da ga ne sliši.

Vse tri so nas odvedli na tramvaj in na policijo — in še isti večer so nas naložili z mnogimi drugimi v ‚Marico‘ in nas odpeljali v šentpetrsko vojašnico. — Dva meseca nato pa sem bil že v koncentracijskem taborišču v Dachau-u...

Tako torej nisem zdrknil z Roba, kakor sem sanjal zadnjo noč v Četežu, že kar naravnost nazaj v življenje — najprej me je vrglo v sužnost, v kruto sužnost najbolj okrutnega in najbolj zverskega izrodka vseh degeneriranih, propadajočih narodov — in šele od tam sem zopet skočil nazaj v življenje in zasanjal novo bajko svobode, dela in napredka.